

Pauze + Spelen = Positief Sociaal

‘Een onderzoek naar de inzet van spelstimulering op een ZML schoolplein’

P.S. Wil je met me spelen?!

Annelies Maasdam

Christelijke Hogeschool Ede

Afstudeeronderzoek Leraar Basisonderwijs (PABO)

April 2012

Afstudeerbegeleider: Bram Kasse

Woord vooraf

Beste lezer,

Voor u ligt een afstudeeronderzoek, dat geschreven is in het kader van het afronden van de studie leraar basisonderwijs, aan de Christelijk Hogeschool Ede.

In dit onderzoek heb ik bestudeerd hoe spelstimulering kan bijdragen aan een positief speelklimaat. Dit verslag is het resultaat van het onderzoek dat ik gedaan heb in de literatuur en in de praktijk van een ZML school.

Graag wil ik iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan het onderzoek in de praktijk. Mijn collega's die de enquête hebben ingevuld en de collega's die enthousiast waren om spelstimulering in te zetten op het schoolplein. Dit maakte dat het voor mij een plezierige taak was, om het onderzoek in de praktijk te doen.

Ook wil ik mijn afstudeerbegeleider Bram Kasse bedanken voor de positieve woorden en praktische adviezen die hij gaf tijdens het werken aan dit onderzoek.

Nieuw-Beijerland, april 2012

Annelies Maasdam

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Inleiding	4
Theoriedeel	6
1.Spel	6
1.1 Wat is spel?	6
1.2 Spel en ontwikkeling	11
1.3 Als spelen niet vanzelf gaat	14
2.Spelstimulering	17
2.1 Verschillende vormen	17
2.2 Wat zeggen wetenschappers?	18
2.3 Rol van de begeleider	21
3.De speelplaats	24
3.1 De functionaliteit van de speelplaats	24
3.2 De materialen op de speelplaats	26
3.3 De regels op de speelplaats	28
4.Samenvatting en conclusies	30
Praktijkdeel	36
5.Inleiding	36
6.Enquête onder collega's	37
7.Spelbegeleiding op de speelplaats van 'de Rank'	41
7.1 Plan van aanpak	41
7.2 Observatie op de speelplaats zonder spelstimulering	43
7.3 Observatie op de speelplaats met spelstimulering	46
8.Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	48
Literatuurlijst	52
Bijlage	53

Inleiding

Er valt veel te kiezen in het leven. De definitie van kiezen is volgens de online encyclopedie, *uit meer mogelijkheden één nemen*. En als ik kijk in de 'van Dale' staat er als definitie van kiezen, *een keus doen*. Voordat ik aan dit afstudeeronderzoek begin, heb ik al veel keuzes gemaakt. Ik heb gekozen om de PABO te gaan doen. Ik heb gekozen voor de CHE. En nu heb ik ook gekozen voor een afstudeeronderwerp. Dat kiezen blijkt nog niet altijd zo makkelijk te zijn.

Voordat er iets gekozen is, worden veel afwegingen gemaakt. Zo ook bij de keuze voor het afstudeeronderwerp. Kies ik voor een onderwerp waarbij ik een probleem in de school onderzoek? Kies ik voor een onderwerp wat ik zelf leuk vind?

Uiteindelijk is mijn keus gevallen op een onderwerp waar ik zelf tegenaan loop, maar waar ook mijn collega's moeite mee hebben. Het mes snijdt in dit geval dus aan twee kanten. Ik heb mijn doel behaald als ik aan het einde van het onderzoek voor mezelf iets duidelijk heb gekregen, maar ook voor de school.

De volgende probleemstelling heb ik geformuleerd:

Als ZML leerlingen pauze hebben, spelen ze niet maar maken ze ruzie.

Bovenstaande probleemstelling ervaar ik in de dagelijkse praktijk van mijn werk op een ZML school. Vaak komen leerlingen onrustig naar binnen als de pauze voorbij is. Er moeten eerst een aantal conflicten opgelost worden voor we weer verder kunnen met de lessen. Dit zorgt voor frustraties bij leerlingen en ook bij mij als leerkracht.

In de wandelgangen merk ik dat ik niet de enige ben die hier mee te maken heb. Tijdens een cursus autisme die we met het team volgde kwam de pleinsituatie ter sprake. Ik merkte veel onvrede en frustratie bij de leerkrachten: 'Het plein is onoverzichtelijk, er ontstaan veel ruzies, kinderen voelen zich onveilig'. Langzamerhand gaat ons team de pleinsituatie ervaren als een probleem.

Maar aan de andere kant zie ik mogelijkheden. Tal van vragen komen bij me boven:

Er moet toch iets te doen zijn aan deze situatie? Is het buitenspel wel uitdagend genoeg voor de leerlingen? Wat doen ze eigenlijk op het plein? En wat doet de pleinwacht?

Toen kwam de uitleg van het afstudeeronderzoek en dacht ik: Dit is dé kans om hier iets mee te doen! Een onderzoek in theorie en praktijk zal een visie kunnen geven op deze specifieke ZML situatie. De volgende hypothese heb ik gesteld:

Spelstimulering bevordert de sfeer tijdens de pauze zodat er een positieve speeltijd wordt gecreëerd.

Deze hypothese vraagt om uitleg. Wat bedoel ik met positieve speeltijd?

Met de speeltijd bedoel ik de pauzes die er tijdens een schooldag zijn. Tijdens deze pauzes spelen de kinderen buiten. Vaak worden de pauzes door de kinderen negatief afgesloten. Er is ruzie geweest of ze zijn geplaagd. De pauzes krijgen hierdoor een negatieve lading dus een negatieve speeltijd. De leerkracht helpt om deze conflicten weer op te lossen. Maar steeds weer vervallen de leerlingen in negatief gedrag tijdens de pauzes. De speeltijd is negatief.

De hypothese wil ik verdedigen of weerleggen nadat ik onderzoek heb gedaan in de literatuur en de praktijk. In het theoretische deel zal ik beschrijven wat spel en spelstimulering is, wat het doet met de sociale vorming van leerlingen en wat de rol is van de groepsleiding. Ook zal ik onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om een schoolplein tot een fijne speelplaats te maken.

In het praktijkdeel wil ik aan de hand van observaties en in samenspraak met mijn collega's onderzoeken, welk effect spelstimulering heeft op het gedrag van de leerlingen in de pauze.

Met deze onderzoeken wil ik antwoord krijgen op de volgende onderzoeksvraag:

Is er een verband tussen spelstimulering en positieve speeltijd?
--

Kies ervoor om verder te lezen!

Veel leesplezier toegewenst!

Annelies Maasdam

Theoriedeel

1.Spel

Als ik denk aan een spelend kind zie ik een kind dat plezier heeft. Het kind speelt een spel dat in zijn belevingswereld past en waar het zijn fantasie in kwijt kan. Als het kind speelt is het in zijn element en leert het.

In dit hoofdstuk ga ik onderzoeken wat spel is en hoe de spelontwikkeling van kinderen verloopt.

1.1 Wat is spel?

Lezend in de verschillende boeken die over spel gaan, kom ik erachter dat het nog niet zo eenvoudig is om te antwoorden op de vraag: Wat is spel? Spel omvat veel factoren en een eenduidige definitie is moeilijk te formuleren.

In het boek 'Laat ze toch spelen' is een mogelijk antwoord op de vraag: Waarom spel? te vinden. Spel zorgt ervoor dat de hersenen - en bij kinderen steeds ook het lichaam - wordt gestimuleerd en actief zijn. Bij jongere kinderen houdt spel verband met de algehele ontwikkeling en rijping. Op alle leeftijden wordt gespeeld voor het plezier en het genoegen dat het geeft en zorgt spel voor een opgewekte houding tegenover het leven en het leren.¹

Kenmerken

Frea Janssen – Vos spreekt over kenmerken van wat wij onder spelen verstaan. Ze noemt de volgende vijf kenmerken:

1. Spelen is prettig; het levert een positieve ervaring en betrokkenheid op en is op een bepaalde manier spannend.
2. Spelen betekent vrijheid van handelen; kinderen bepalen zelf wat ze doen en welke betekenis ze geven aan de materialen waar ze mee spelen.
3. Spelen kent regels; de regels zijn vaak zelfbedachte regels of ze relateren aan de werkelijkheid en de 'echte' wereld.
4. Spelen is altijd vrijwillig; je kunt het niet opleggen of kinderen dwingen te spelen.
5. Spelen is een open of flexibele activiteit; het gaat om het proces dat het kind doormaakt en niet om iets dat geproduceerd wordt.

¹ J. Moyles, K. Both, Laat ze toch spelen, de rol van het spel van jonge kinderen. Uitgeverij Intro, Nijkerk, 1993, blz. 13.

Anthon de Vries, universitair docent noemt een aantal vergelijkbare kenmerken in een artikel dat hij schreef in het blad 'Het jonge kind'.²

1. Betrokkenheid; spelende kinderen gaan op in hun bezigheden.
2. Het niet letterlijke karakter van het spel; bijv. het spelen met eten.
3. Het beleven van plezier aan het spel; ongedwongen.
4. De vrije keuze; kinderen kunnen plezier beleven aan activiteiten die eigenlijk geen spel zijn.
5. Spel vraagt om intrinsieke motivatie; zin hebben in de spelactiviteit.

Hogeschool Utrecht heeft een alomvattende definitie van spel: 'Er is sprake van spel wanneer men actief bezig is om het plezier in de bezigheid op zich, en men eigen regels en betekenissen aan die bezigheden toekent'.³

G.M. van der Aalsvoort, lector bij de Hogeschool Utrecht, benadrukt in haar boek dat spel altijd samenhangt met leren. Spel komt voor van jong tot oud en heeft voor alle leeftijden dezelfde kenmerken. Ze geeft een andere kijk op spel door te stellen dat spel nooit op zichzelf staat. Er zijn allerlei factoren die op elkaar inspelen en spel zal dus nooit een vrije keuze kunnen zijn. Tijdens spel is er een individu aanwezig maar ook de omgeving van het individu speelt een rol. En er zijn nog de omstandigheden die de omgeving beïnvloeden. Deze drie factoren werken dusdanig op elkaar in dat speler en omgeving niet los van elkaar te zien zijn. Om spel educatief te maken zal de omgeving op een goede manier ingezet moeten worden. De omgeving, waaronder de leerkrachten, blijken spel waardevol te vinden maar niet goed te weten hoe ze spel zo kunnen begeleiden dat het onderwijzend wordt.⁴

Vygotsky

Met deze beschrijvingen zien we dat spel veel omvat. Vygotsky geeft een mooie samenvatting waar ik me in kan vinden: Spel is de bron van ontwikkeling. Spel is zinvol, betekenisvol en ontwikkelend. En het creëert de zone van naaste ontwikkeling, de basis hiervan is de imitatie die plaatsvindt tijdens spel. Vooral spel dat bepaalde rollen imiteert bijv. het nadoen van een volwassene. 'Het gaat hier dus om imitaties zoals we die kennen uit het rollenspel van kinderen, waarbinnen ze uitgedaagd worden tot nieuwe handelingen, die ze met steun (hulp!) van medespelers of vanuit hun voorstelling van de situatie op hun eigen manier kunnen uitvoeren, en als startpunt voor nieuwe ontwikkelende leerprocessen kunnen opvatten'.⁵

Maar Vygotsky zegt meer. Hij beweert dat spel van kolossale betekenis is voor de ontwikkeling van het individu. En spel vloeit voort uit een interne drang om sociale

² A. de Vries, Het jonge kind online, december 2001, blz. 110.

³ <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Centra/Centrum%20Maatschappij%20en%20Recht/Spel/Wat%20is%20Spel.aspx>

⁴ G.M. van der Aalsvoort, van spelen tot serious gaming, spel en spelen in de pedagogische beroepspraktijk, Acco, Leuven/Den Haag, 2011, blz. 15-20

⁵ G.M. van der Aalsvoort, blz. 45

contacten te zoeken en te onderhouden. Spel kent regels maar spel kent ook een zeker mate van vrijheid, anders zou het spel volledig door regels worden beheerst en wordt het voorspelbaar. Het spel wordt dan niet meer als spel beleefd en herkend.

Rollenspel ziet Vygotsky als een leidende activiteit. Met een leidende activiteit wordt een activiteit bedoeld die optimaal stimulerend is voor de ontwikkeling.

Spel en leren zijn met elkaar verbonden, leren is een kwalitatieve ontwikkeling van de activiteit.

In het vervolg van dit onderzoek zou ik spel als volgt willen omschrijven: Spel is een veelomvattende, lerende situatie waarin kinderen zich ontwikkelen en vormen. Dit is een redelijk algemene omschrijving, die straks ook in het praktijkgedeelte toepasbaar is.

Soorten spel

Naast de definitie van spel zijn er ook verschillende soorten spel te beschrijven.

Spel is maakbaar en kinderen kunnen hun eigen invulling eraan geven. In de literatuur is er geen eenduidigheid over de spelvormen die er zijn. Nadat ik de bronnen bestudeerd heb zie ik de volgende spelvormen:

Motorisch spel

Dit is het vrij bewegen van een kind. Rennen, klimmen, klauteren en fietsen zijn voorbeelden van grof motorisch spel. Klappen, vingerspelletjes en gekke bekken trekken zijn voorbeelden van fijn motorisch spel. Het motorische spel vindt meestal plaats tijdens het buiten spelen op de speelplaats of tijdens de lessen bewegingsonderwijs in de gymzaal.

Een belangrijke reden voor vrij bewegingsspel is dat het voor de leerkracht een uitgelezen kans is om de kinderen te observeren.

Tijdens motorisch spel kunnen stoei partijen ontstaan. Hierdoor leert het kind zelfcontrole uit oefenen. Belangrijk is onderscheid te zien tussen stoeien en vechten.

Anthon de Vries stelt in zijn artikel dat stoeien verboden zou moeten worden op scholen.

Het heeft geen duidelijke functie en is minder goed te controleren op de speelplaats of in de klas dan in een thuissituatie.⁶

Sensopatisch spel

Dit spel omvat vooral bezigheden die een lichamelijke sensatie oproepen. Net als bij motorisch spel ervaart het kind zijn lichaam. Als een kind sensopatisch spel laat zien is het van belang dat er wordt nagegaan welke betekenis het heeft voor het kind. Anthon de Vries noemt drie betekenissen. Het kind verveelt zich, het kind piekert ergens over of het kind wil zich ontspannen. In een andere bron lees ik dat sensopatisch spel juist een spelvorm is die voorkomt bij jonge kinderen en baby's. Het is de eerste fase van spel dat een kind laat zien

⁶ A. de Vries, Het jonge kind online, december 2001, blz. 113.

en heeft geen specifieke betekenis. F. Janssen zegt dit ook: 'Dit pure manipuleren neemt geleidelijk af ten gunste van meer gerichte activiteiten'.⁷

We zien dus dat sensopatisch spel op verschillende manieren wordt uitgelegd. Ik denk dat sensopatisch spel een spel is waarbij het kind volledig in zijn eigen gedachtewereld bezig is. De herhaalde lichamelijke bezigheid brengt het kind in een trans en zorgt ervoor dat het zich af kan sluiten van de gebeurtenissen om hen heen. Daarnaast ben ik het eens met de gedachte dat sensopatisch spel het eerste spel is dat een baby en jong kind laat zien.

Hanterend en vormgevend spel

Deze spelvorm heeft in tegenstelling tot motorisch en sensopatisch spel, niets met het lichamelijke te maken. Bij hanterend en vormgevend spel gaat het om spelen met spullen. Het kind kan het materiaal gebruiken om het te ordenen of om er een mooie opstelling mee te maken. Door spelend om te gaan met het materiaal, onderzoeken de kinderen de mogelijkheden die de materialen bieden om er verder mee te spelen.

Het kan ook dat het groeperen en ordenen van materialen overheerst. Bijvoorbeeld het sorteren van de materialen uit de zandbak.

De spelvorm stimuleert het ruimtelijke inzicht en het noemen van ruimtelijke begrippen en doet een groot beroep op sociaal gewenst gedrag.⁸

'Het maakt sociale contacten vaak noodzakelijk, bijvoorbeeld omdat het materiaal gedeeld moet worden. Als de kinderen samen doelgerichte producten gaan maken, moeten ze eigenlijk wel plannen bespreken, elkaar vertellen en uitleggen wat ze doen, overleggen over mogelijkheden van het materiaal en op te lossen problemen en leren zich in te leven in de plannen en handelingen van de ander'.⁹

Illusief spel

Bij illusief spel schept het kind een fantasiewereld. Het doen alsof staat centraal. De tweelingfiets op het schoolplein wordt bijvoorbeeld een ambulance.

Het spel heeft meestal een thema en er is een onderwerp en verhaal te onderscheiden.

De rollen worden verdeeld en het spel wordt gespeeld. Vaak hebben de kinderen hier wel hulp bij nodig. Leerkrachten reiken bijvoorbeeld rollen aan en spelen mee.

Sociale vaardigheden en taal zijn belangrijke elementen bij deze spelvorm.¹⁰ Volgens Vygotsky is deze spelvorm de basis voor ontwikkeling. Kinderen imiteren volwassenen en gebruiken dit als startpunt voor nieuwe leerprocessen.

⁷ F. Janssen-Vos, Spel en ontwikkeling, spelen en leren in de onderbouw, Koninklijke van Gorcum, Assen, 2004, blz. 31.

⁸ A. de Vries, Spelen met spullen: hanterend en vormgevend spel, De wereld van het jonge kind, oktober 2002, blz. 48-51.

⁹ F. Janssen-Vos, blz. 108

¹⁰ F. Janssen-Vos, blz. 50-72.

Naast bovengenoemde spelvormen zou ik nog een aantal andere vormen kunnen omschrijven. F. Janssen spreekt bijvoorbeeld over manipulerend en vormgevend spel, rollenspel, constructiespel en thematisch spel.

Maar deze vormen zijn te hangen onder de vormen hierboven beschreven. Rollenspel kan bijvoorbeeld worden geschaard onder illusief spel en manipulerend en vormgevend spel onder hanterend en vormgevend spel.

Ik heb voor deze spelvormen gekozen omdat ze veel omvatten en de hoofdlijn van de vele spelvormen weergeven.

1.2 Spel en ontwikkeling

In de vorige paragraaf hebben we gezien wat spel is en welke soorten spel er zijn. Maar wat is de invloed van spel eigenlijk voor de ontwikkeling van kinderen?

Hellendoorn zegt hierover heel pakkend: 'Al doende leren ze met elkaar rekening te houden, speelgoed te delen, even op elkaar te wachten, zich aan te passen aan wat de groep wil enzovoorts'.¹¹

In dit citaat zien we verschillende ontwikkelingsgebieden naar voren komen. Spel stimuleert de cognitieve, motorische en sociaal emotionele ontwikkeling.

Cognitieve ontwikkeling

Door spel leren kinderen veel op cognitief gebied. Een peuter leert al snel dat het speelgoed met een vierkante vorm kan stapelen maar speelgoed met een ronde vorm niet. En dat ronde vormen rollen en vierkante niet.

Piaget (Zwitsers psycholoog) onderzocht de cognitieve ontwikkeling van kinderen en onderscheidde daarin een aantal stadia. Zo is er de sensomotorische periode, de periode van het concreet denken en de formeeloperationele periode.

Al deze perioden zal een kind doorlopen. Het ene kind sneller dan het andere, afhankelijk van de omgeving waar het in opgroeit.

Spel verbreedt de ervaringswereld van kinderen en is een belangrijke manier om de wereld om je heen te exploreren en allerlei ervaringen mee op te doen. Het kind kan met allerlei gedragingen en ideeën experimenteren in een veilige situatie. Illusief spel heeft een bijzondere rol in de cognitieve ontwikkeling. Vygotsky noemt dit de leidende activiteit, optimaal stimulerend voor de ontwikkeling.

Dit soort spel waarin het kind een eigen wereld opbouwt, maakt het mogelijk dagelijkse ervaringen op eigen niveau te beleven en te verwerken. Het kind zet een 'net echte wereld' naast de reële wereld.¹²

Motorische ontwikkeling

Bewegen en spelen zijn middelen om de motoriek te ontwikkelen.

Er zijn een aantal basale motorische competenties die normaal gesproken op 6 jarige leeftijd aanwezig zijn bij een kind. Het zijn zichtbare motorische vaardigheden als rennen, lopen en springen en metamotorische bekwaamheden als coördinatie (evenwicht, wendbaarheid) en voorwaardelijke bekwaamheden (snelheid, uithoudingsvermogen)

Een goede motorische ontwikkeling zorgt voor een positief zelfbeeld bij kinderen. Ook draagt het bij aan het gevoel van zekerheid en daarmee aan het gevoel van veiligheid.

Je goed kunnen bewegen draagt ook bij aan de levensvreugde van kinderen en kan een positieve of negatieve rol hebben in de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen omdat zij elkaar vergelijken.¹³

¹¹ J. Hellendoorn, I. van Berckelaer-Onnes, Speciaal spel voor speciale kinderen, Bohn Stafleu Van Loghum, Houten Diegem, 1998, blz. 12.

¹² J. Hellendoorn, I. van Berckelaer-Onnes, blz. 13

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Kinderen spelen meestal niet alleen. Ze komen overal leeftijdsgenootjes tegen die samen willen spelen. Dit samenspel doet een beroep op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Er zijn verschillende vaardigheden die een kind zich in dit opzicht eigen moet maken. Vrienden maken, delen, overleggen, op elkaar wachten en omgaan met ruzie. Dit zagen we ook terug in het hanterend en vormgeven spel, er wordt een beroep gedaan op de sociale vaardigheden.

Maar dit is niet het enige. In spel worden ook verschillende sociale rollen door het kind vervuld. Bijvoorbeeld bij het naspelen van een treinsituatie: één kind is de conducteur en de ander passagier.¹⁴

Kinderen moeten in staat zijn te reageren op wat een ander doet en zegt en zelf reacties uitlokken bij de andere kinderen. Ze krijgen aandacht voor de verschillende rollen in een spelsituatie en willen daarom graag van rol wisselen: eerst conducteur dan passagier.¹⁵

Dit is te koppelen aan illusief spel waar in paragraaf 1.1 over gesproken wordt. De kinderen verplaatsen zich in een ander, het 'doen alsof' staat centraal.

Met spel verplaatsen kinderen zich dus in een andere sociale rol waardoor die rol steeds bekender wordt en het kind vaardiger wordt in het vervullen van de verschillende vaardigheden die bij de rol passen.

Kinderen gebruiken spel om gebeurtenissen te verwerken en spelen de situaties net zo lang na tot ze een plekje hebben in hun ervaringswereld. Omdat spelen leuk is ontspant het. Door te spelen brengen kinderen balans en afwisseling in de inspanning en ontspanning van de dag. Vooral het bekende spel, het spel dat kinderen al kennen, heeft deze functie. Maar kinderen hebben ook behoefte aan nieuwe elementen in spelsituaties die uitdagen tot experiment en beleven van nieuwe emoties.

'Spelactiviteiten dragen bij aan een evenwichtige emotionele ontwikkeling als ze positieve betrokkenheid oproepen, als kinderen hun eigen voorkeuren en interesses kunnen volgen, als er anderen zijn om mee te spelen en als de leerkracht beschikbaar is. Dan is er volop gelegenheid te spelen over wat hen het meest bezighoudt en te profiteren van de aandacht van spelpartners. Omdat kinderen ruimte hebben om zelf te beslissen of ze meedoen aan georganiseerde spelsituaties is de spelsituatie veilig genoeg'.¹⁶ Dit citaat sluit aan bij de beweringen van van der Aalsvoort. Zij benadrukt dat spel beïnvloedt wordt door een aantal factoren. Het kind zelf, de omgeving en de factoren die omgeving beïnvloeden.

¹³ K. Both, De wereld van het jonge kind online, december 2005, blz. 119.

¹⁴ J. Hellendoorn, I. van Berckelaer-Onnes, Speciaal spel voor speciale kinderen, Bohn Stafleu Van Loghum, Houten Diegem, 1998, blz. 13.

¹⁵ F. Janssen-Vos, Spel en ontwikkeling, spelen en leren in de onderbouw, Koninklijke van Gorcum, Assen, 2004, blz. 49.

¹⁶ F. Janssen-Vos, blz. 48-49.

De sociaal emotionele ontwikkeling wordt dus op een aantal punten bevorderd door middel van spel:

- Verplaatsen in anderen door het wisselen van sociale rollen.
- Het helpt situaties te verwerken.
- Daagt uit tot ervaren van nieuwe emoties.

1.3 Als spelen niet vanzelf gaat

Spelen is een complexe gebeurtenis en het stimuleert veel ontwikkelingsgebieden. Door het spelen van een spel ontwikkelt een kind.

Maar hoe zit dat eigenlijk met kinderen die beperkt zijn?

Het praktische deel van dit afstudeeronderzoek zal plaats vinden op een school voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZML). In deze paragraaf beschrijf ik de kenmerken die deze kinderen vertonen tijdens spel en het zelfbeeld dat daarmee samenhangt.

Kenmerken

Bij kinderen met een beperking verloopt de spelontwikkeling op dezelfde manier als bij kinderen zonder beperking. Het gaat alleen in een langzamer tempo. De kinderen met verstandelijke beperking ontwikkelen zich over het algemeen trager, zo ook in hun spelontwikkeling.

In het boek 'Wat je speelt ben je zelf' worden een aantal kenmerken genoemd die het spel van een kind met een verstandelijke handicap typeren.

- Deze kinderen hebben moeite om het spel tot iets eigens te maken. Het spel heeft minder diepgang en de kinderen hebben weinig eigen inbreng. Het spel lijkt fantasieloos.
- Er is weinig variatie in het spel en hierdoor veel herhaling. De omgang met het spelmateriaal is stereotype, hierin vinden ze houvast. De speelduur is meestal kort.
- De kinderen hebben moeite met het vormgevend en hanterend spel en met het illusief spel. De context moet zo reëel mogelijk worden aangeboden met concreet en echt materiaal. De kinderen hebben moeite om symbolisch te denken en de concrete werkelijkheid los te laten.
- Vaak spelen kinderen met een verstandelijke beperking op een lager niveau dan verwacht kan worden, gezien hun cognitieve ontwikkeling. Waarschijnlijk spelen eerdere faalervaringen hierbij een rol waardoor ze zich niet aan het spel durven overgeven. Een veilige, vertrouwde manier van spel geeft het gevoel dat ze de situatie aan kunnen.

Hier zou ik nog bij willen voegen dat het syndroom of de verstandelijke beperking invloed heeft op de motoriek. Zo zijn de bewegingen van kinderen met autisme vaak stereotiep, hebben kinderen met het syndroom van down te maken met instabiliteit en zijn kinderen met ADHD regelmatig motorisch beperkt.

Zelfbeeld

Zelfbeeld is het beeld dat iemand van zichzelf heeft. Als een kind een realistisch, positief zelfbeeld heeft, kan het omgaan met de minder sterke kanten van zichzelf, en vindt het zichzelf leuk, aardig en interessant. Deze kinderen ontwikkelen naast een positief zelfbeeld ook zelfvertrouwen. Kinderen die dit niet hebben, hebben een negatief zelfbeeld. Zij vinden zichzelf waardeloos en gaan de ontwikkeling van zelfvertrouwen tegen.

Elk kind heeft in meerder of mindere mate een positief of negatief zelfbeeld.

Dit is te merken aan de lichaamshouding, de sociale en cognitieve vaardigheden.

Vanaf het zesde levensjaar gaan kinderen bewust zelfvertrouwen en een zelfbeeld opbouwen. Dit doen ze door succeservaringen en inzicht in sociale verhoudingen te verwerven.

Kinderen ontwikkelen met het spelen van een spel hun zelfbeeld. 'Het kind moet ontdekken dat het een eigen zelf heeft en een beeld van zichzelf opbouwen. Het moet dus eerst ontdekken iemand te zijn, ofwel een zelfbesef ontwikkelen en daarna ontdekken wie hij is, ofwel een zelfbeeld opbouwen.'¹⁷

Kinderen die falen op de speelplaats worden vaak gezien als 'onhandig'. Dit kan er toe leiden dat deze kinderen faalangst ontwikkelen. Spel is niet meer aantrekkelijk want het kind doet er negatieve ervaringen mee op. Het is belangrijk dat spelbegeleiders dit signaleren en hier doelbewust op participeren. Door aan de slag te gaan met spelen in de sociale context kan het kind bouwen aan zijn zelfvertrouwen, bijvoorbeeld door het doen van een balspel.

W. van Es schrijft in zijn artikel over bewegen: 'Lichamelijk stuntelen, leidt tot negatieve sociale ervaringen. De kinderen die lichamelijk stuntelen worden door de groep geweerd of besluiten zelf niet meer mee te doen. Onder beide omstandigheden ontberen deze kinderen wat ze nodig hebben: veel oefening'.¹⁸

Marian Jongmans, hoogleraar orthopedagogiek, vertelt in een artikel over motorische 'onhandigheid'.

De mate waarin je motorische vermogen is ontwikkeld hangt samen met je sociale positie in een groep. Eén op de twintig kinderen is motorisch beperkt. In de psychologie worden licht motorische problemen bij kinderen benoemd met de term: Developmental Coordination Disorder (DCD) Bij de helft van deze kinderen verdwijnen de motorische beperkingen naarmate ze ouder worden. Bij de andere helft is er écht iets aan de hand. Deze kinderen hebben extra aandacht en begeleiding nodig tijdens buiten spel en bewegingsonderwijs.¹⁹

¹⁷ L. van der Poel, A. Blokhuis, Wat je speelt ben je zelf, over spel en spelbegeleiding, Bohn Stafleu van Loghum, Houten 2008, blz. 77.

¹⁸ W. van Es, de wereld van het jonge kind online, Zonder beweging staat alles stil, juni 2007, blz. 301

¹⁹ C. Harkema, de wereld van het jonge kind online, De motoriek als motor, juni 2007, blz. 340

Het lijkt mij belangrijk deze begeleiding te bieden om de volgende redenen:

- Kinderen doen succeservaringen op waardoor het zelfbeeld vergroot.
- Kinderen ontdekken hun leefwereld op een positieve manier.
- Kinderen leren door het spel sociaal gedrag.
- Kinderen beleven plezier in het spel en in het contact met de anderen.
- Kinderen worden zelfstandiger doordat ze zich meer vaardig voelen.

B. van Oers, hoogleraar cultuurhistorische onderwijspedagogiek bevestigt deze redenen: 'Het 'kunnen' bewegen raakt de waardigheid en identiteit van het kind. Door begeleiding worden de zelfstandigheid en eigen manier van bewegen uitgebreid. Kinderen worden de situatie meester en er komt ruimte voor nieuwe uitdagingen. Hun identiteit wordt versterkt'. Het is dus van belang dat er een veilige omgeving gecreëerd wordt waarin het kind 'durft' te spelen.

2. Spelstimulering

Spelen gaat niet altijd vanzelf. Sommige kinderen komen niet tot spel doordat ze het overzicht niet hebben of blijven hangen in stereotiepe handelingen omdat dat veilig voelt. Ook tijdens het buiten spel worden de leerkrachten vaak aangesproken door de kinderen: Juf, ik weet niet wat ik moet doen! Juf, ze zitten daar bij de glijbaan te klieren! Juf, wanneer gaat de bel? Juf, mag ik binnen blijven? Herkenbare vragen en opmerkingen van kinderen die niet tot spel komen of er geen uitdaging in zien. Hier ligt een taak voor de leerkracht.

2.1 Verschillende vormen

Soms is het nodig om spel van kinderen te begeleiden.

In de literatuur vind ik hiervoor verschillende benamingen en vormen. In de hulpverlening wordt vooral gebruik gemaakt van speltraining, spelbegeleiding en speltherapie. Deze vormen worden meestal ingezet bij individuele therapie.

Spelstimulering daarentegen vindt plaats in een wisselwerking tussen kinderen en omgeving. Er moeten een aantal voorwaarden zijn voor een kind spel gaat beleven.

Bijv.: er moet speelruimte zijn, er moet aantrekkelijk en divers materiaal zijn. Dit nodigt kinderen uit tot spelen. In deze vorm van begeleiding ligt het accent op de responsieve volwassene. De volwassene activeert de kinderen of remt de kinderen af, afgestemd op de individuele behoefte.

In het vervolg van dit hoofdstuk wil ik ingaan op de term spelstimulering. Spelstimulering zou ik als volgt willen omschrijven: Het is een manier van begeleiding die aansluit bij de behoefte van de kinderen. De begeleiding is erop afgestemd dat de kinderen beter leren spelen in een rijke speel/leeromgeving. Met een rijke speel/leeromgeving bedoel ik een uitdagende omgeving waarin diverse materialen uitnodigen tot spel.

2.2 Wat zeggen wetenschappers?

Er is veel geschreven en bekend over spelstimulering. Verschillende wetenschappers hebben schema's ontworpen waarbij een duidelijke lijn wordt uitgezet om spelstimulering uit te voeren.

Regulatieve cyclus van Strien

Spelstimulering bestaat uit verschillende stappen die worden doorlopen.

Van Strien heeft hiervoor een cyclus ontworpen die de regulatieve cyclus wordt genoemd.

Dit soort cyclussen worden normaal gesproken gebruikt voor individuen.

De cyclus bestaat uit de volgende vier stappen:

1. Beeldvorming
2. Planning
3. Uitvoering
4. Evaluatie

Beeldvorming: In de eerste stap wordt er een beeld gevormd van het probleem dat zich voordoet. Dit wordt gedaan door te onderzoeken wat de reden is van de zorgen die er zijn rondom het spel van kinderen. Daarnaast wordt ook een spelobservatie gedaan om de spelmogelijkheden van de kinderen in kaart te brengen. Er wordt gekeken of het spelniveau overeenkomt met het cognitieve ontwikkelingsniveau en naar de manier waarop de kinderen spelen, hoe lang de kinderen zich kunnen concentreren op het spel en hoe gevarieerd de keuze is van het spelmateriaal. Ook wordt gekeken in hoeverre de kinderen de inbreng van anderen waarderen en hoe ze contact maken met medespelers.

De spelkwaliteit wordt geobserveerd door te kijken of de kinderen diepgang in hun spel laten zien en of de kinderen rust hebben om te spelen. Verder wordt er bekeken of er thema's in het spel terugkeren.

Planning: Als er een goed beeld gevormd is van de situatie wordt er een planning of spelwerkplan gemaakt. In dit spelwerkplan staat beschreven wat het doel is dat de spelbegeleider wil bereiken met de spelstimulering en hoe dit gedaan wordt.

Hierin worden subdoelen beschreven om in kleinere stappen het hoofddoel te behalen.

Er wordt bedacht welke materialen er ingezet worden en hoe de spelruimte wordt ingericht.

Uitvoering: Dan komt de fase waarin het plan wordt uitgevoerd. Er wordt gewerkt aan de doelen die opgesteld zijn tijdens de tweede fase. De rol van de begeleider of volwassene is dan essentieel en heeft een krachtige werking wanneer de begeleider goed aan weet te sluiten bij de behoeften van de spelers.

Evaluatie: Het is belangrijk dat er regelmatig wordt geëvalueerd. De begeleider moet voor ogen houden of het doel wordt gehaald. Is dit niet het geval dan is het noodzakelijk de

planning of uitvoering aan te passen. Het is belangrijk deze evaluatie met meerdere partijen te doen zodat een breder beeld geschetst wordt.^{20 21}

Cirkel van Deming

De cyclus van Strien lijkt een afgeleide van de cirkel van Deming. Deming ontwikkelde een creatief hulpmiddel om problemen op te lossen. De cirkel beschrijft vier stappen/activiteiten die op alle verbeteringen van toepassing zijn. Als deze stappen doorlopen zijn is er als het goed is een kwaliteitsverbetering opgetreden. Doordat de stappen cyclisch zijn is er steeds aandacht voor het verbeteren van de kwaliteit. Deze cyclus is zakelijk van aard en wordt vooral toegepast door medewerkers van productieprocessen. In tegenstelling tot de cyclus van Strien. Deze is gericht op sociale situaties. Toch kies ik ervoor om het hier te noemen omdat er overeenkomsten zijn met de cyclus van Strien. De cirkel zet duidelijk neer wat de te nemen stappen zijn en benadrukt nogmaals dat verbetering/verandering een cyclisch proces is.

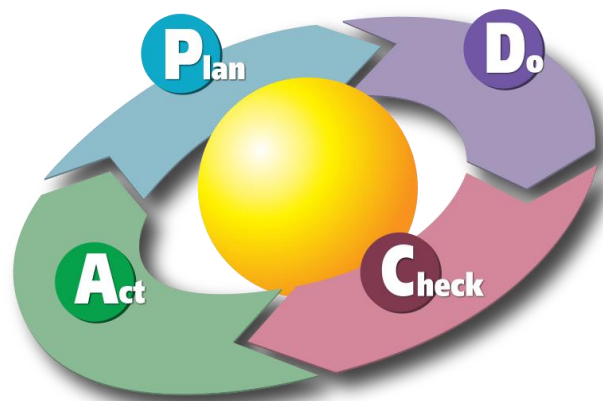
De vier activiteiten die uitgevoerd worden tijdens het proces zijn:

PLAN: Kijk naar de huidige situatie en ontwerp een plan voor verbetering van de situatie. Stel voor de verbetering doelen op.

DO: Voer het plan uit.

CHECK: Meet het resultaat van de verbetering en vergelijk deze met de eerder situatie. Evalueer de gestelde doelen.

ACT: Plan bijstellen aan de hand van de resultaten.²²

Factoren volgens Rubin, Fein en

Vandenberg

Uitnodiging tot spel zullen kinderen eerder accepteren als het spel aantrekkelijker wordt om te spelen. Volgens Rubin, Fein en Vandenberg zijn er vijf factoren die kinderen uitnodigen tot spelen.

1. Een aantrekkelijke omgeving: het creëren van een uitdagende spelomgeving waarbij het belangrijk is gevarieerd spelmateriaal en aantrekkelijke speelkameraadjes in te zetten.
2. In het spel zijn de kinderen de baas: de spelers bepalen zelf wat ze spelen. De begeleider volgt de speler en voegt toe.

²⁰ L. van der Poel, A. Blokhuis, Wat je speelt ben je zelf, over spel en spelbegeleiding, Bohn Stafleu van Loghum, Houten 2008, blz. 93-108.

²¹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Regulatieve_cyclus

²² http://nl.wikipedia.org/wiki/Kwaliteitscirkel_van_Deming

3. Technieken: als begeleider speel je zelf mee en laat je de kinderen ervaren hoe je kunt spelen en hoeveel plezier je daaraan kunt beleven. De begeleider hanteert een aantal technieken die het spel bevorderen. Hij verwoordt wat er in het spel gaande is. Hij stimuleert door een nieuw element aan het spel toe te voegen en hij structureert door overzicht te geven.
4. Een veilige omgeving: Veiligheid wordt vooral gecreëerd door de speelplaats uitnodigend en overzichtelijk in te richten. Een drukke en onoverzichtelijke speelplaats zal het kind belemmeren in zijn spel. Vooral emotionele veiligheid bieden is belangrijk.
5. Gezondheid: het moment waarop het kind uitgenodigd wordt tot spel is belangrijk. Als het kind moe is of zich niet lekker voelt zal het minder inbreng en concentratie hebben.²³

Hiermee wordt duidelijk dat spelstimulering een cyclisch proces is, dit benadrukken van Strien en Deming beide. Het cyclisch proces hangt samen met verschillende factoren. Belangrijk is de cyclus te volgen en uit te gaan van de behoeften van de kinderen. De begeleider heeft hierin een belangrijke taak van volgen en toevoegen. In de volgende paragraaf wil ik wat dieper ingaan op de rol van de begeleider.

²³ L. van der Poel, A. Blokhuis, blz. 123-131.

2.3 Rol van de begeleider

In de vorige paragraaf hebben we gezien wat spelstimulering is en hoe het cyclische proces wordt vormgegeven.

In deze paragraaf beschrijf ik wat de rol is van de leerkracht tijdens spelstimulering op het schoolplein. Ik zoom bewust in op leerkrachten en op de schoolpleinsituatie omdat dit voor het praktijkgedeelte relevante informatie oplevert.

Op dit moment worden pauzes vaak gezien als 'rustmoment' voor de leerkrachten.

De kinderen gaan fijn even de deur uit om te spelen en de leerkrachten drinken koffie in de personeelsruimte. Vaak is er wel een pleinwacht ingeroosterd die toeziet op de spelende kinderen. Maar is dit de hoofdtaak van een pleinwacht?

De rol van de leerkracht

Een leerkracht die op het schoolplein is tijdens de pauze krijgt vaak verschillende benamingen. Pleinwacht en surveillant zijn veel gehoorde termen.

Deze termen zijn erop gericht dat de leerkracht vooral toezicht houdt op de spelende kinderen, een passieve rol. Maar is dat wel de rol van de leerkracht?

Uit een onderzoek dat Fontys Sporthogeschool in Roosendaal heeft uitgevoerd, blijkt dat kinderen meer en intensiever spelen als de leerkrachten actief zijn in het begeleiden en enthousiasmeren van de kinderen.²⁴ Dan lijkt het er meer op dat de leerkracht de rol krijgt van medespeler in plaats van toezichthouder, een actieve rol. Dit bevestigt wat van der Aalsvoort zegt in hoofdstuk 1: de omgeving heeft een grote invloed in het spel van het individu. Dit benoemt ook Vygotsky. Samen leren in de zone van de naaste ontwikkeling is de basis voor nieuwe leerprocessen.

Observeren

Een leerkracht die medespeler wil zijn, observeert als eerste de spelsituatie. Volgens Greet Caminada zijn er drie vragen die richting kunnen geven aan de observatie en het handelen daarna.

1. Speelt het kind? Deze vraag kan beantwoord worden door bijv. video opnamen te maken die in beeld brengen of kinderen dwarrelen, vervelen of andermans spel verstoren.
2. Is er sprake van betrokken spel? Een kind speelt betrokken als het met de volle aandacht aan zijn spel gewijd is. Dit is te zien aan zijn/haar hele lichaamshouding.
3. Is er sprake van spelvariatie? Als het kind varieert in zijn spel kiest het regelmatig een ander spel of voegt er een nieuw element aan toe.²⁵

²⁴ <http://www.fontys.nl/generiek/bronnenbank/sendfile.aspx?id=243967>

²⁵ G. Caminada, Beter buiten spelen, het speel-leerklimaat op de speelplaats, Bekadidact, Baarn, 2005, blz. 16-20

Deze observatie zagen we al in de eerste stap van de regulatieve cyclus van Strien. Hier werd het beeldvorming genoemd, de spelmogelijkheden van het kind worden in kaart gebracht (Hoofdstuk 2.2)

Delen

Het delen van de informatie die de leerkracht heeft verzameld tijdens de observatie is noodzakelijk. Het is aan de leerkracht wie hierbij betrokken wordt. Dit hangt af van datgene wat gesignaleerd is tijdens de observatie. Als het gaat om een bepaalde (groep) leerling(en) kan de leerkracht van deze kinderen benaderd worden.

Wordt tijdens de observatie gesignaleerd dat er iets mis is met de inrichting van de speelplaats, dan is het noodzakelijk het groter aan te pakken en de informatie te delen met het team en de directeur.

Tijdens het delen van de informatie is het ook belangrijk dat het team met elkaar uitwerkt wat het belang is van het buitenspel. Is het vooral vrij spelen of geleid spel?

Volgens Mw. Caminada en Mw. Leenders in het boek 'Buitenspel in het zonnetje', is de centrale vraag hierbij: 'Welke betekenis heeft het buitenspel binnen ons onderwijs voor het ontwikkelingsproces van kinderen en hoe denken we het buitenspel te optimaliseren?'.

Het is belangrijk dat het team eenzelfde doel voor ogen heeft.

Als team hetzelfde belang voor ogen hebben vind ik een belangrijk gegeven. Het belang van verbetering moet echter wel gezien worden door het hele team.

Ook deze stap zien we terug in de regulatieve cyclus van Strien. In de cyclus wordt gesproken over evaluatie. Deze evaluatie is noodzakelijk om een doel te bereiken, maar ook om een breder beeld te krijgen als er meerdere partijen betrokken zijn.

Participeren

Participeren op het spel van kinderen kan op veel manieren. Het is dan ook afhankelijk van de situatie en de kinderen op welke manier de leerkracht zijn inbreng heeft.

F. Goffree noemt een aantal didactische tools waarmee leerkrachten aan de slag kunnen.

- Laat merken dat het spel van de kinderen je boeit, bijv. door het met bewondering te observeren.
- Moedig kinderen aan.
- Maak een grapje.
- Stel vragen.
- Zet nieuwe materialen in.
- Speel zelf mee.
- Speel een leuk (nieuw) spel.
- Doe iets voor.
- Vraag of geef verklaring.²⁶

²⁶ F. Goffree, Kleuterwiskunde, Noordhoff uitgevers B.V. 2005, blz.

We zien dus dat leerkrachten verbaal, non-verbaal, actief of passief kunnen participeren op het spel van kinderen.

Ten slotte zien we ook dit aspect terugkomen in de cyclus van Strien.

Dit zien we in stap twee: planning en stap drie: uitvoering. Er wordt een plan gemaakt waarin het doel, de materialen en de ruimte wordt beschreven en waarin het plan wordt uitgevoerd door de professional, in dit geval de leerkracht.

In het artikel spel en spelontwikkeling worden drie niveaus genoemd waarop spelstimulering kan plaatsvinden.

1. Het voorbereide spel; de leerkracht blijft niet voortdurend bij het kind maar geeft materiaal of een suggestie waardoor het kind tot spel wordt aangezet. De leerkracht bezoekt het kind daarna af en toe om het kind met een aantal woorden of gebaren te stimuleren en spelgericht bezig te laten blijven.
2. Het aansluitende spel; de leerkracht sluit aan bij dat wat het kind al speelt. Bijv. de kinderen bouwen met kleden en planken een boot. De leerkracht sluit aan door meer invulling te geven aan het spel bijv. het gaat stormen. De leerkracht blijft gedurende het spel in de buurt en sluit aan door naast het kind te spelen, door te verwoorden wat het kind denkt en door te stimuleren.
3. Het begeleide spel; de leerkracht blijft gedurende het spel bij de kinderen. De leerkracht bepaald het spel, de materialen die erbij gebruikt worden en de regels. Het doel hiervan is dat de leerkracht de kinderen het algemene speelschema aanleert.²⁷

De inbreng van de leerkracht tijdens spel is dus van belang want het levert de kinderen iets op. G.M. van der Aalsvoort stelt (zoals ook beschreven in hoofdstuk 1) dat spel bestaat uit het individu, de omgeving van het individu en de factoren die de omgeving beïnvloeden. Deze drie hebben invloed op het spel. Het individu zouden we kunnen betitelen als de leerling, de omgeving als de school of het schoolplein en de factoren die de omgeving beïnvloeden zijn de leerkrachten en de materialen die worden aangeboden.

‘Deze drie elementen zetten en houden elkaar onderling in beweging. Veranderingen in de omstandigheden zijn van invloed op de omgeving van het individu. Deze omgeving beïnvloedt het individu en het individu wordt beïnvloed door de omgeving en is zelf van invloed op de omgeving’.²⁸

De leerkracht heeft dus een rol die onmisbaar is omdat er altijd een wisselwerking is tussen individu en omgeving, tussen leerling en leerkracht. De leerkracht is in staat om de omgeving en het individu te beïnvloeden als hij de basisbehoeften van het kind, relatie, competentie en autonomie, als uitgangspunt neemt.

²⁷ Spel en spelontwikkeling, SLO, werken aan leren,
http://www.slo.nl/downloads/archief/Spel_deel_1_Theoretisch_kader.pdf/

²⁸ G.M. van der Aalsvoort, van spelen tot serious gaming, spel en spelen in de pedagogische beroepspraktijk, Acco, Leuven/Den Haag, 2011, blz. 19

3. De speelplaats

De inrichting van een speelplaats of schoolplein zegt heel wat over een school. Het is eigenlijk het visitekaartje, de blikvanger voor bezoekers. En zeker voor de kinderen is het belangrijk dat de speelplaats aantrekkelijk is ingericht. Het nodigt uit tot spel. En waar gespeeld wordt, wordt ook geleerd. 'Een goed schoolplein kent ren en rustplekken, is geschikt voor vangertje en verstoppertje. Een goed schoolplein is een speel(s)-plein, geen luchtplek om kinderen af en toe stoom te laten afblazen, maar een leefruimte'.²⁹

In dit hoofdstuk beschrijf ik de functionaliteit van de speelplaats en beschrijf ik welke functie de materialen en regels hebben, die ingezet worden.

3.1 De functionaliteit van de speelplaats

De manier waarop een speelplaats is ingericht lokt uit tot het doen van activiteiten. Leerkrachten steken vaak veel tijd in het inrichten van hun klaslokaal en zorgen voor een rijke leeromgeving. Dit wordt gedaan door zinvolle lessen te ontwerpen en speel/leerhoeken te creëren.

Ook de speelplaats moet de mogelijkheid geven aan kinderen om met verschillende spelvormen bezig te zijn.

'Zo zal een grote betegelde ruimte uitnodigen tot 'voortbewegen': rennen, rijden met karren, fietsjes en steppen. Een kleine afgescheiden ruimte met zitmogelijkheden nodigt uit tot 'verblijven', praten met elkaar en kleinschalige spelletjes. Een ruimte met hoekjes en struiken nodigt uit tot 'onderzoeken' en avontuurlijke spelletjes zoals verstoppertje. Gras nodigt uit tot zitten, liggen, rollen en kopje duikelen; zand tot graven, scheppen en construeren.'³⁰

Zes criteria

Drs. G.C. Caminada noemt in haar boek '*Beter buiten spelen*' zes criteria waarop een schoolteam de kwaliteit en functionaliteit van de speelplaats kan beoordelen.

1. *Het buitenspel is beschreven in het schoolplan*; Er is een visie, een onderhoudsplan, structurele aandacht voor verbetering van de speelplaats en budget.
2. *De speelplaats stimuleert een brede ontwikkeling*; De motorische ontwikkeling wordt op een speelplaats gestimuleerd maar biedt de speelplaats ook ruimte voor sociale contacten, creativiteit, constructie activiteiten, taalstimulering en andere cognitieve uitdagingen?
3. *De speelplaats biedt mogelijkheden en afwisseling*; Een speelplaats biedt een vaste basis aan speelmogelijkheden. Maar wordt er ook gezorgd voor afwisseling? Te denken valt aan seizoensactiviteiten, rages e.d.

²⁹ R. Maier, Het schoolplein onder de loep.

<http://www.kvlo.nl/onderwijs/huisvesting/roelandmaier/schoolpleinonderdeloupe.htm>

³⁰ Caminada, G. en Leenders, Y, Buitenspel in het zonnetje, de ontwikkelingswaarde van buitenspel voor jonge kinderen. Ten Brink, Meppel, 1996, blz. 86-87.

4. *De speelplaats lokt uit tot betrokken spel;* Spel kan erg vluchtig zijn. De kinderen rennen van het één naar het ander zonder echt tot spel te komen. Dit komt vaak doordat de speelplaats één groot vlak is waar verschillende spelvormen door elkaar heenlopen.
5. *De speelplaats lokt uit tot samenspel;* Samenspel stimuleert de totale ontwikkeling maar in het bijzonder de sociale en de taal ontwikkeling. Nodigt de speelplaats uit om samen te spelen?
6. *De speelplaats is veilig;* Kinderen moeten zich veilig voelen op de speelplaats. Fysieke veiligheid kan gerealiseerd worden door veilige speeltoestellen te plaatsen en spelvormen te scheiden. Psychische veiligheid kan gerealiseerd worden door duidelijk toezicht van groepsleiding.

Hoeken

Om de verschillende speel/leerhoeken op de speelplaats functioneel te maken, is het de vraag welke behoefte de kinderen hebben en in welke speelfase ze zitten.

In hoofdstuk 1 hebben we gezien dat spel verschillende ontwikkelingsgebieden stimuleert. Deze ontwikkelingsgebieden zie je terug in de speelplaats.

Zo is een open ruimte geschikt voor rennen en fietsen, de motorische ontwikkeling wordt hiermee gestimuleerd. Een rustige ruimte nodigt uit tot praten en ontmoeting, er wordt een beroep gedaan op de sociale competenties van het kind.

Een klim en klautergedeelte nodigt uit tot springen en klimmen. En hoog- laagverschillen bieden ook tal van mogelijkheden om het spel uitdagend te maken.

3.2 De materialen op de speelplaats

Niet alleen de functionaliteit van de speelplaats is een aspect dat we in ogenschouw moeten nemen. Ook het gebruik en de aanwezigheid van verschillende materialen is een voorwaarde. Welke materialen zijn er en wat voor ontwikkelingsgebieden worden hiermee gestimuleerd? Zijn de materialen veilig te gebruiken en zijn ze overzichtelijk opgeborgen?

Soorten materialen

Kees Both beschrijft in het boek 'Beter buiten spelen' *Het speelleerklimaat op de speelplaats*, dat kinderen de omgeving waar in ze zijn lezen. Ze voelen haarfijn aan of er zorg is voor hen. Vaak wordt het ervaren door kinderen dat er binnen de muren van de school veel zorg wordt besteedt aan de speelomgeving en de materialen. Buiten de school is het meer een 'uitlaatplek'. Een plek waar kinderen 'alleen maar spelen'.

Om deze ervaring van kinderen te ondervangen is het noodzakelijk dat er met zorg een keuze wordt gemaakt voor de materialen op de speelplaats. In paragraaf 3.1 staat beschreven in criterium 6 dat kinderen zich veilig moeten voelen op de speelplaats.

Fysieke veiligheid heeft veel te maken met de materialen die aanwezig zijn op het schoolplein. G. Caminada en Y. Leenders beschrijven hier het volgende over:

De materialen die op de speelplaats aanwezig zijn kunnen we onderverdelen in verschillende categorieën.

1. *Vaste materialen*; Voorbeelden zijn: klimrekken, wippen, duikelrekken, evenwichtsbalken, rioolbuis. Deze materialen geven uitdaging voor verschillende bewegingsmogelijkheden aan de kinderen. Zo geeft het de mogelijkheden om te klimmen, kruipen, erin te zitten en erop of erover te springen.
2. *Grote materialen*; Voorbeelden zijn: karren, kruiwagens, fietsen, steppen. Deze materialen stimuleren tal van competenties. Zo kunnen de kinderen ervaring opdoen in het oefenen van vaardigheden als rollen, duwen, trekken, trappen, sturen en evenwicht bewaren. Ook stimuleert het de samenwerking. De kinderen leren in het sociale contact dat ze hebben de taken te verdelen; jij stuurt, ik duw.
3. *Kleine materialen*; Voorbeelden zijn: materiaal voor de zandbak, touwen, bezems, kratten en kisten, planken, skateboard, ballen. Deze materialen kunnen af en toe ingezet worden om het spel afwisselend en gevarieerd te houden. De fantasie van kinderen wordt ermee gestimuleerd. Zo kunnen ze met een touw bijvoorbeeld paardje spelen maar er kan ook een ander voorwerp mee worden vastgebonden.
4. *Kosteloze materialen*; Voorbeelden zijn: kleden, autobanden, dozen, kussens, pannen, vergieten, lepels. Het voordeel van deze materialen is dat het geen investering is voor de school. Wel is het belangrijk dat leerkrachten oog hebben voor dit soort materialen. De materialen zijn voor de kinderen vaak heel herkenbaar. Ze gebruiken ze zelf ook in hun dagelijks leven. Dit nodigt uit tot fantasie en rollenspellen.³¹

³¹ Caminda, G. en Leenders, Y, Buitenspel in het zonnetje, de ontwikkelingswaarde van buitenspel voor jonge kinderen. Ten Brink, Meppel, 1996, blz. 101-111.

Bovenstaande kan ook ingedeeld worden in twee andere categorieën. Celeste Snoek verwijst hiernaar in haar boek: *Kinderen en... Van schoolplein tot speelplaats*.

Zij neemt het volgende standpunt in: 'Spel wordt onder andere uitgelokt door de aanwezigheid van objecten'.³²

Deze objecten splitst ze in vaste objecten als hekken, banken, klimrek, rioolbuizen en hanteerobjecten zoals ballen, karren, springtouwen en emmers.

Het opbergen van de materialen

Voor de leerkrachten en kinderen is het fijn als de materialen die op de speelplaats gebruikt worden overzichtelijk en zorgvuldig worden opgeborgen.

Dit is belangrijk voor een aantal aspecten:

- Er is controle mogelijk; zijn alle spullen er?
- Er is een mogelijkheid dat de kinderen zelf het speelgoed opruimen, zeker als er met pictogrammen wordt aangeduid waar het speelgoed moet komen.
- Het geeft overzicht waardoor snel is in te schatten of bijvoorbeeld de kosteloze materialen aangevuld moeten worden.
- De materialen zijn bereikbaar voor de leerkrachten.

De veiligheid van de materialen en de speelplaats

Zoals genoemd in hoofdstuk 3.1 moeten kinderen zich veilig voelen op de speelplaats.

Fysiek veilig maar ook psychisch veilig. Fysieke veiligheid kan geboden worden door met zorg de speelmaterialen uit te kiezen en te gebruiken. Daarnaast houden kinderen van uitdagingen. En het leven zit vol risico's. Zo ook onder het spelen. Tijdens het spelen op de speelplaats zijn er tal van leermomenten voor de kinderen om gevaar in te schatten en om in te schatten welk spel of speeltoestel past bij zijn vaardigheden. Het geeft de kinderen ook de mogelijkheid om de grenzen te verleggen en angsten te overwinnen.

De kans op ongelukjes is te verkleinen door niet te veel kinderen tegelijk op de speelplaats te laten spelen en ook het structureren van de spelvormen geeft meer overzicht waardoor kinderen op een goede manier aan het spel kunnen beginnen.

Tijdens het indelen van de speelruimte moet rekening worden gehouden met de regels die er gelden voor een veilige speelplaats. Zo is het onlogisch als de afrit van een heuveltje uitkomt op een rijcircuit. Ook de bestrating kan op verschillende manieren worden gedaan. De keuze voor tegels, rubbertegels, houtsnippers of gras kan een hele bewuste zijn, uit veiligheidsoogpunt. Het is ook zeer belangrijk dat er regelmatig onderhoud plaatsvindt aan de toestellen en bestrating van de speelplaats. Ook dit kan de veiligheid verhogen.

Er zijn in Nederland ook professionals die zich bezig houden met het controleren van speeltoestellen en speelplaatsen op veiligheid. Speel op safe is zo'n organisatie. De mensen die bij deze organisatie werken voeren veiligheidsinspecties uit en geven opleiding. Dit alles in het belang van een veilige speelplaats!³³

³² Snoek, C. en Maier, R., *Kinderen en... Van schoolplein tot speelplaats*. Kwintessens, Hilversum, 2003, blz. 12.

³³ <http://www.speelopsafe.nl>

3.3 De regels op de speelplaats

We hebben gezien dat de rol van de leerkracht essentieel is tijdens het (buiten) spel.

De leerkracht is de persoon die de omgeving en het individu kan beïnvloeden.

Er kan op verschillende manieren ingespeeld worden op het spel van de kinderen, verbaal, non-verbaal, actief of passief.

Ook de inrichting van de speelplaats is van groot belang.

Maar daarnaast is het ook van belang dat er duidelijke regels zijn tijdens het spel.

Regels kunnen duidelijkheid geven en helpen mee om een veilige omgeving te creëren waarin kinderen tot spel kunnen komen.

Regels worden vaak wel gesteld in de klas maar worden deze regels ook tijdens het buitenspel gehanteerd?

Waarom regels?

Brigitte Bongaards en Joop Sas stellen in hun boek 'Vakbekwaam onderwijzen' een aantal belangrijke redenen voor duidelijke regels:

- Het verloop van activiteiten wordt meer voorspelbaar.
- Regels scheppen voor de leerlingen duidelijkheid; ze kunnen anticiperen en weten wat er van hen verwacht wordt. Ze voelen zich daardoor zekerder.
- Door duidelijke regels te hanteren en voor ieder op gelijke wijze, is er rechtvaardigheid in je optreden.
- Als een sanctie nodig is, zien de kinderen dat eerder als iets wat ze zichzelf aandoen. Door het overtreden van de afgesproken regels krijgen ze nu te maken met de gevolgen daarvan.
- Goede en rechtvaardige regels zullen van individuen een groep maken.³⁴

Concrete en duidelijke regels zijn van belang, ook op het schoolplein. De regels kunnen een bepaalde rust en orde scheppen tijdens de pauzes waardoor kinderen zich veilig voelen.

Het is van belang dat alle leerkrachten dezelfde regels handhaven.

Het handhaven van de regels

Voordat de regels daadwerkelijk gehandhaafd kunnen worden is het van belang dat de regels op een goede manier worden ingevoerd.

Een periode van inoefenen is nodig. Dit kan bijvoorbeeld door het spelen van rollenspellen of door de regels te visualiseren met behulp van pictogrammen of tekeningen.

Het uitspreken van positieve verwachtingen naar kinderen toe bevordert de wil om de regels na te leven.

Als de regels op een zichtbare plaats op het plein hangen is het gemakkelijk om de kinderen op de regels te wijzen tijdens het buiten spel.

³⁴ B. Bongaards, J. Sas, Vakbekwaam onderwijzen, Noordhoff Uitgevers, Groningen, 4^e druk, 2009, blz. 58-59.

‘Onduidelijkheid over de regels mag niet meer voorkomen; de leerlingen moeten precies weten waar ze aan toe zijn. Ook weten ze de maatregelen die je neemt na overtreding van een regel.’³⁵

Regels voor de leerkracht

De leerkracht is de persoon die de regels handhaaft voor de leerlingen. Maar ook leerkrachten moeten zich aan bepaalde regels houden. Ze moeten consequent zijn naar de kinderen toe, eenzelfde aanpak bij alle leerlingen en een eenduidige sanctie. Maar ook is het van belang dat de regels regelmatig worden herzien, de schoolsituatie verandert regelmatig, het is belangrijk dat de regels hierop aansluiten.

Verder zijn er praktische regels waaraan leerkrachten zich moeten houden; op tijd buiten zijn en er helemaal zijn voor de leerling en het spel. Evenwichtig reageren, dit betekent dat emoties van de leerkracht niet gewenst zijn.

‘De wijze waarop de leerkracht zelf met regels en afspraken omgaat, werkt als een voorbeeld. Kinderen identificeren zich hiermee. Goede gewoonten en gebruiken en sociale manieren van leerkrachten kunnen soms heel herkenbaar zijn in het gedrag van kinderen’.³⁶

³⁵ B. Bongaards, J. Sas, blz. 63

³⁶ Caminda, G. en Leenders, Y, Buitenspel in het zonnetje, de ontwikkelingswaarde van buitenspel voor jonge kinderen. Ten Brink, Meppel, 1996, blz. 183

4. Samenvatting en conclusies

Voordat ik begin aan de beschrijving van het praktijkgedeelte wil ik een samenvatting geven van de in de theorie bestudeerde onderwerpen. Daarna leg ik verbanden tussen deze onderwerpen en concludeer ik of de onderzoeksvraag beantwoord is.

Samenvatting en conclusies:

Hoofdstuk 1 Spel

Een eenduidige definitie van spel is moeilijk te geven. In de literatuur worden wel diverse kenmerken genoemd van spel. F. Janssen – Vos en A. de Vries noemen onder andere dat spelen prettig is, dat het regels kent en dat het betrokkenheid en intrinsieke motivatie vraagt van kinderen. Ook zijn er verschillende soorten spel te onderscheiden; motorisch spel, sensopatisch spel, hanterend/vormgevend spel en illussief spel.

Spel stimuleert de verschillende ontwikkelingsgebieden namelijk; cognitief, motorisch en sociaal emotioneel. Vygotzky benadrukt dat spel van zeer groot belang is voor de ontwikkeling en van der Aalsvoort zegt dat het een samenwerking is tussen individu en omgeving. Het individu, het kind imiteert de omgeving, de volwassene.

Bij kinderen met verstandelijke beperkingen ontwikkelt spel zich trager, er zijn bij deze kinderen andere kenmerken te zien van spel.

Het spel is vaak stereotype, de kinderen hebben weinig fantasie en vinden het moeilijk om het spel tot iets eigens te maken. Het zelfbeeld dat het kind met een verstandelijke beperking heeft speelt hierbij een grote rol.

Conclusie hoofdstuk 1

Aan de ene kant zien we dat spel een moeilijk begrip is wat veel aspecten in zich heeft.

De definitie van spel die ik hanteer in mijn praktijkonderzoek is: 'Spel is een veelomvattende, lerende situatie waarin kinderen zich ontwikkelen en vormen'. Dit is een redelijk algemene omschrijving, die straks ook in het praktijkgedeelte toepasbaar is.

Er wordt veel geschreven over de vormen van spel maar één lijn is hier niet in te vinden.

De vormen die ik gebruik in mijn onderzoek zijn: motorisch spel, sensopatisch spel, hanterend/vormgevend spel en illusief spel. Dit zijn de meest gangbare spelvormen en ze zijn ook terug te redeneren naar elke andere vorm.

Aan de andere kant zien we dat spel een grote rol speelt in een kinderleven. Het is zeer van belang dat het kind in zijn spel de ruimte krijgt om zichzelf te zijn en te exploreren.

Hierover zijn ook verschillende opvattingen.

Sommige mensen zijn van mening dat speltijd veel te maken heeft met de vrije keuze van het kind. Het kind is tijdens deze activiteiten vrij in wat het doet. Het kind heeft ruimte nodig om zijn eigen spel te spelen maar het is ook zeker van belang dat het kind gestuurd wordt om het spel te verrijken of te verdiepen. Vygotzky noemt dat spel beperkte vrijheden met zich meebrengt. De omgeving, de omstandigheden en de regels maken voor een groot deel

het spel. Daarnaast, maar niet per definitie op de laatste plaats, is er het individu dat het spel speelt.

Hoofdstuk 2 Spelstimulering

Spel van kinderen moet begeleidt worden als blijkt dat de kinderen er geen uitdaging in zien of niet tot spel komen. Spelstimulering is een vorm van begeleiding waarbij de volwassene het kind activeert of remt, afgestemd op de individuele behoefte. Er zijn nog meer vormen te noemen; speltraining, spelbegeleiding en speltherapie. In mijn onderzoek ga ik verder in op spelstimulering.

Tijdens spelstimulering worden verschillende stappen ondernomen. Van Strien heeft een cyclus ontworpen die in vier stappen de spelstimulering neerzet.

1. Beeldvorming
2. Planning
3. Uitvoering
4. Evaluatie

Een vergelijkbare maar zakelijke cyclus is de cirkel van Deming. Hij beschrijft ook vier stappen die veel organisaties gebruiken om kwaliteitsverbeteringen door te voeren.

De vier stappen zijn: PLAN, DO, CHECK, ACT.

Rubin, Fein en Vandenberg noemen daarnaast nog vijf factoren die begeleiders in ogenschouw moeten nemen voordat ze de kinderen uitnodigen tot spel.

De rol van de begeleider is tijdens spelstimulering essentieel. In een schoolsituatie is de begeleider de leerkracht.

De leerkracht observeert, deelt informatie en participeert op de spelsituatie. Dit participeren op spel kan, door op drie manieren het spel te begeleiden.

1. Voorbereide spel
2. Aansluitende spel
3. Begeleide spel

De regels tijdens het spel zijn van groot belang voor het verloop en de duidelijkheid van het spel.

Conclusie hoofdstuk 2

Er is veel bekend over de betekenis van de volwassene in het spel van kinderen. Het lijkt mij belangrijk hierin een lijn te volgen omdat anders het gevaar ontstaat dat je verzandt in eindeloze mogelijkheden van spelstimulering. Er is wat te zeggen voor de regulatieve cyclus van Strien. Door de steeds terugkerende stappen wordt er een cyclisch proces in gang gezet wat steeds wordt herhaald, een ingekaderd proces. De cirkel van Deming bevestigt nog eens het belang van het cyclische proces.

Het participeren op spel door voorbereidend, aansluitend of begeleid spel in te zetten, zou geïmplementeerd kunnen worden in stap 3 van het cyclische proces. Maar dit vraagt een intensieve inzet van de leerkrachten. Deze lijn vind ik wel het meest effectief, en zou ik in willen zetten in mijn onderzoek.

Hoofdstuk 3 De speelplaats

De speelplaats is een plaats waar gespeeld wordt. In de vorige twee hoofdstukken hebben we gezien wat spel inhoudt. De plaats waar kinderen spelen moet echter ook functioneel genoeg zijn om te spelen. Drs. Caminada noemt zes criteria waarop de functionaliteit van de speelplaats beoordeeld kan worden.

In de literatuur worden verschillende mogelijkheden beschreven voor het inrichten van een schoolplein. Zo kan er bijvoorbeeld gewerkt worden met hoeken. De materialen die aanwezig zijn spelen een grote rol in de manier waarop kinderen spelen. Hiermee kan een veilige en uitdagende speelplaats gerealiseerd worden.

Conclusie hoofdstuk 3

Het is belangrijk om na te gaan hoe de speelplaats is ingericht. Kinderen hebben belang bij een veilige speelplaats. De verschillende vormen die genoemd worden blijken verrassend actueel te zijn. In het RD van 31 januari 2012 wordt in een artikel geschreven over een groen schoolplein. De school uit Ermelo heeft als doel dat kinderen zich verwonderen over Gods schepping en tegelijkertijd worden uitgedaagd om in en met de natuur te spelen.

In het boek 'Buitenspel in het zonnetje' worden de leerelementen benadrukt van het hebben van een groen schoolplein. Kinderen leren van bloemen en planten.

De inrichting van het schoolplein heeft dus veel te maken met het doel en de visie die een school voor ogen heeft.

De lijn in de hoofdstukken:

Als ik de drie hoofdstukken van dit onderzoek lees, ontdek ik een aantal lijnen die het theoriedeel samenbinden:

1. Regels zijn onmisbaar bij het spelen van een spel.

In hoofdstuk 1 noemt F. Janssen-Vos als kenmerk van spel dat het spel regels kent. In hoofdstuk 2 wordt genoemd dat er belangrijke redenen zijn voor duidelijke regels bij spelen op het schoolplein.

2. Spel stimuleert de verschillende ontwikkelingsgebieden.

In hoofdstuk 1 wordt beschreven dat spel de cognitieve, motorische en sociaal emotionele ontwikkeling stimuleert. In hoofdstuk 2 zien we dat de rol van de begeleider onmisbaar is als er problemen zijn in één van deze ontwikkelingsgebieden.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven dat een zorgvuldige inrichting van de speelplaats en een zorgvuldig gekozen aanbod van materialen de ontwikkelingsgebieden, beschreven in hoofdstuk 1, zal stimuleren.

3. Kwaliteit van spelen hangt samen met het zelfbeeld van het kind.

Het zelfbeeld van kinderen wordt gevormd door de succeservaringen die ze opdoen en door het plezier dat ze hebben in het spel. De mate waarin het zelfbeeld ontwikkeld is hangt samen met de mate waarin het kind ontwikkeld is op de bij punt twee genoemde ontwikkelingsgebieden. In hoofdstuk 1 worden de soorten spel genoemd waarin het kind kan exploreren wie het zelf is. Het zelfbeeld wordt ontdekt en ontwikkeld. In hoofdstuk 2

wordt de rol van spelstimulering beschreven die het zelfbeeld van kinderen kan bevorderen of in stand houden. In hoofdstuk 3 zien we dit aspect ook terugkomen. De speelplaats moet veilig zijn zodat kinderen zeker zijn van zichzelf en de ruimte voelen om hun grenzen te verleggen.

4. Het spel van kinderen heeft cyclische sturing nodig van een volwassene.

De meeste vormen van spel wordt gecreëerd door de kinderen zelf. Toch is er een volwassene nodig die het spel sturing geeft. In hoofdstuk 2 zien we dat dit kan door spelstimulering in te zetten. Vaak wordt dit gedaan als er een probleem is gesignaleerd door de volwassene in een spelsituatie. De volwassene observeert, deelt en participeert. Dit gebeurt in een cyclisch proces.

In hoofdstuk 3 zien we dat de volwassene een grote rol speelt in het creëren van de functionele en veilige speelplaats.

De volwassene zorgt voor de materialen en is eindverantwoordelijke voor het opbergen daarvan en de volwassene handhaaft de regels.

Zo zien we een aantal lijnen in dit theoriedeel lopen die sterk verband hebben met elkaar. Ook geven deze hoofdstukken duidelijke informatie over de onderzoeksvraag die aan het begin geformuleerd is.

Antwoord op de onderzoeksvraag:

Aan het begin van dit onderzoek kunt u de volgende onderzoeksvraag lezen:

Is er een verband tussen spelstimulering en positieve speeltijd?
--

Nu wil ik aan het einde van het theoriedeel concluderen in hoeverre mijn onderzoeksvraag beantwoordt is.

Er zijn twee termen die opvallen in deze onderzoeksvraag. Spelstimulering en positieve speeltijd. De term spelstimulering wordt in het onderzoek duidelijk uitgelegd. Spelstimulering vindt plaats in een wisselwerking tussen kinderen en omgeving. Er moeten een aantal voorwaarden zijn voor een kind spel gaat beleven. Bijv.: er moet speelruimte zijn, er moet aantrekkelijk en divers materiaal zijn. Dit nodigt kinderen uit tot spelen. In deze vorm van begeleiding ligt het accent op de responsieve volwassene. De volwassene activeert de kinderen of remt de kinderen af, afgestemd op de individuele behoefte. In hoofdstuk 2 is te lezen hoe spelstimulering werkt en welke rol de begeleider erin heeft.

De betekenis van de term spelstimulering is dus duidelijk geworden uit dit onderzoek.

Dan is er de term positieve speeltijd. Deze term wordt niet in dezelfde woorden genoemd in het literatuurdeel van dit afstudeeronderwerp. Toch zijn er opvallende lijnen te zien die een positieve speeltijd aan willen duiden.

Bijvoorbeeld de kenmerken die F. Janssen-Vos noemt in hoofdstuk 1. Deze kenmerken wijzen erop dat het kind vrij is in het spel, dat het echt het spel is van het kind. Als een kind dat ervaart levert het positieve speeltijd op.

Ook de inrichting van de speelplaats heeft invloed op de positieve speeltijd. Zijn de zes criteria die Drs. Caminada noemt in hoofdstuk 3 aanwezig, dan zal een kind tot spel komen en is er dus positieve speeltijd. Zouden deze criteria niet aanwezig zijn dan zou er negatieve speeltijd ontstaan wat het zelfbeeld en de ontwikkeling negatief beïnvloed.

De termen uit de onderzoeksvraag zijn nu verhelderd. Nu rest nog het antwoord op de vraag te formuleren.

Er is een verband tussen spelstimulering en positieve speeltijd te ontdekken. Dit verband is dat de spelstimulering op zichzelf een positieve speeltijd voor de kinderen kan creëren. Spelstimulering helpt de kinderen om te leren spelen. En spel bevordert ontwikkelingsgebieden, geeft succeservaringen en hierdoor een positief zelfbeeld.

Door spelstimulering in te zetten zal negatieve speeltijd dus omgezet kunnen worden in positieve speeltijd. Hierbij moet ik wel een kanttekening plaatsen. Er zijn nog tal van factoren te noemen die van invloed zijn op het spel van de kinderen. Te denken valt aan de gezondheid van de kinderen, de weersomstandigheden, de leerkracht die het spel begeleidt of eerder opgedane ervaringen die de kinderen zijn bijgebleven. Het feit dat de groep die ik in het praktijkdeel ga observeren heterogeen is, heeft tot gevolg dat niet elk kind in dezelfde spelfase zit. Niet elk kind zal dus iets kunnen met de aangeboden activiteit omdat er veel diversiteit is in een groep ZML kinderen. Deze factoren kunnen het spel negatief beïnvloeden en het is van belang deze factoren altijd in ogenschouw te nemen.

Uit de literatuur is gebleken dat negatieve speeltijd door middel van spelstimulering omgezet kan worden in positieve speeltijd. In mijn praktijkonderzoek zal ik onderzoeken of dit ook geldt voor kinderen van ZML school 'de Rank'.

Om dit te realiseren moet wel eerst duidelijk worden wat de visie van de school is over bewegen op het schoolplein en ook wat het probleem is. Want hoe komt het dat er nu een negatieve speeltijd is tijdens de pauze?

Wil de school positieve speeltijd? Wil de school spelstimulering inzetten om dit te bereiken? Heeft de school voldoende materialen en een schoolplein om dit te realiseren? En werkt spelstimulering bij ZML kinderen met diversiteit in spelniveau?

Dit zijn vragen die niet in een theoriedeel te beantwoorden zijn.

Wel concludeer ik uit het theoriedeel dat een aantal aspecten van belang zijn om spelstimulering in te zetten:

- Spel speelt een grote rol in de ontwikkeling van kinderen. Niet alleen het individu is van belang, ook de omgeving speelt een grote rol.
- De omgeving, waaronder de leerkracht, participeert in het spel van kinderen. De vraag is hoe deze participeert. Als toezichthouder of als medespeler.

In het praktijkdeel zal ik hier onderzoek naar doen. Aan het eind van het theoriedeel zal er een definitief en sluitend antwoord op de onderzoeksvraag volgen.

Praktijkdeel

5. Inleiding

Aan het begin van het praktijkdeel wil ik in deze inleiding eerst kort en helder verwoorden wat ik ga onderzoeken.

Aan het einde van het praktijkdeel heb ik de volgende conclusie getrokken:

- Spel speelt een grote rol in de ontwikkeling van kinderen. Niet alleen het individu is van belang, ook de omgeving speelt een grote rol.
- De omgeving, waaronder de leerkracht, participeert in het spel van kinderen. De vraag is hoe deze participeert. Als toezichthouder of als medespeler.

Deze conclusie wil ik gaan onderzoeken in de praktijk. In het theoriedeel is omschreven dat de invloed van de omgeving op het spel van kinderen een grote rol speelt. Vygotsky en anderen menen dat het een samenwerking is van drie factoren: individu, omgeving en factoren die de omgeving beïnvloeden.

In het praktijkdeel ga ik onderzoeken hoe het spel van kinderen beïnvloed wordt als de leerkracht een andere rol aanneemt, de rol van medespeler of spelbegeleider en hoe de sfeer op het schoolplein hiermee verandert.

Dit ga ik doen op 'de Rank' een school voor zeer moeilijk lerende kinderen door:

- Een enquête af te nemen onder collega's.
- Observaties uit te voeren op de speelplaats als er geen spelstimulering is.
- Observaties uit te voeren op de speelplaats als er wel spelstimulering is.

Na deze observaties zal ik de uitslagen vergelijken en kan ik concluderen welke invloed de omgeving, dus de leerkracht, heeft in het spel van de kinderen op de speelplaats. Ook zal ik concluderen of spelstimulering een positieve speeltijd stimuleert.

6. Enquête onder collega's

Om te onderzoeken hoe mijn collega's de schoolpleinsituatie ervaren heb ik een enquête gemaakt. Met deze enquête wil ik peilen waar collega's problemen ervaren tijdens de pauzes. Het lijkt mij belangrijk dit te doen omdat we dan met elkaar het probleem dragen en ook met elkaar aan een oplossing kunnen werken. Door hen te betrekken bij het onderzoek is de kans groter dat mijn uiteindelijke conclusies en aanbevelingen, gemotiveerd in de praktijk worden gebracht.

De enquête is uitgedeeld aan alle betrokkenen bij de school. Van de 45 uitgedeelde exemplaren heb ik er 26 ingevuld terug ontvangen.

De enquête bestaat uit 17 vragen. Bij de eerste 14 vragen zijn maar 2 antwoorden mogelijk: eens of oneens. Daarna wordt er van de collega's gevraagd een cijfer te geven aan de schoolpleinsituatie. De enquête en de uitslag ervan is hieronder verwerkt.

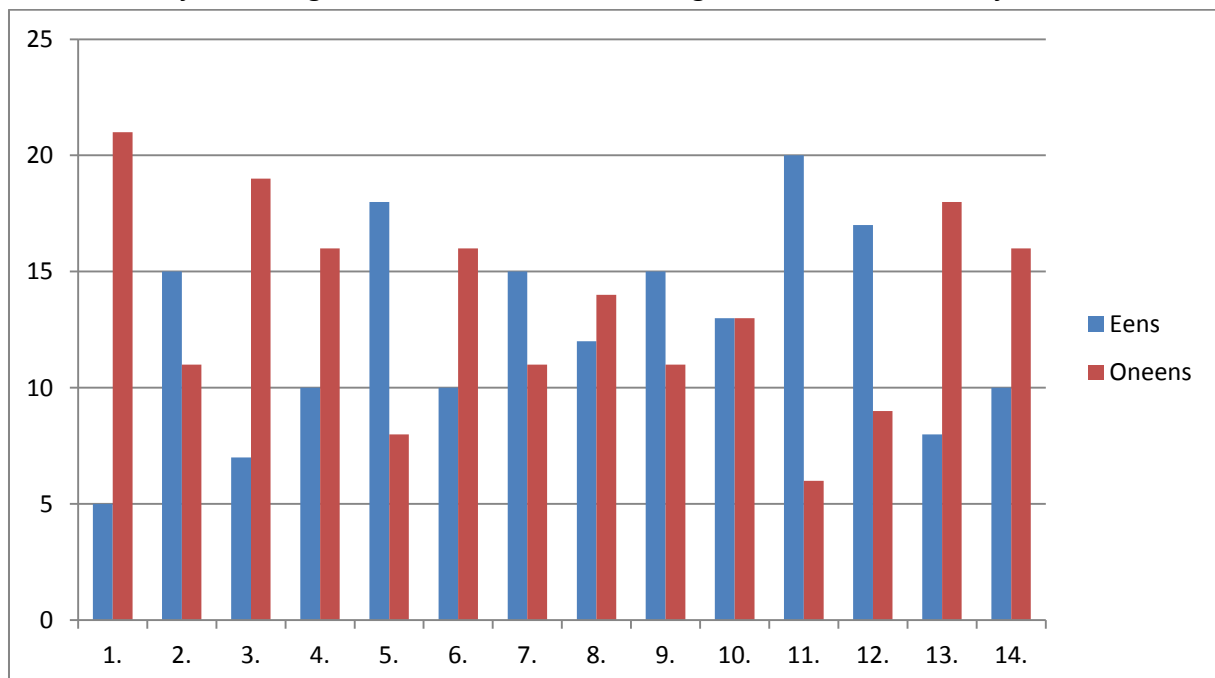
De eerste 14 meerkeuzevragen van de enquête:

1. De visie van de school over het bewegen op het schoolplein is voor mij duidelijk en omschreven.
2. De kinderen krijgen voldoende beweging tijdens het spelen op het schoolplein.
3. Het schoolplein nodigt uit tot spel voor de kinderen.
4. Het schoolplein is afwisselend ingericht zodat het de motorische en sociale ontwikkeling van de kinderen stimuleert.
5. Het schoolplein is fysiek veilig.
6. Het schoolplein is psychisch veilig.
7. De materialen die op het schoolplein gebruikt worden dagen uit tot spel.
8. De materialen op het schoolplein zijn divers.
9. De materialen zijn overzichtelijk en zorgvuldig opgeborgen.
10. De begeleiders op het schoolplein zijn actief aanwezig.
11. De begeleiders op het schoolplein vervullen een voorbeeldfunctie.
12. De regels die gelden op het schoolplein zijn duidelijk voor de begeleiders.
13. De sancties die volgen op het overtreden van de regels zijn eenduidig.
14. De regels en sancties zijn bekend en duidelijk voor de kinderen.

De uitslag:

De horizontale lijn van de grafiek laat zien om welke vraag het gaat.

De verticale lijn van de grafiek laat zien hoeveel collega's het eens/oneens zijn.

Reactie op de uitslag:

Duidelijk is te zien met welke vragen de collega's het eens of oneens zijn. Wat mij opvalt, is dat vraag 1, 3, 4, 6, 13 en 14 meest oneens scoren. Vraag 2, 5, 7, 11, en 12 scoren meest eens. En vraag 8, 9, en 10 scoren bijna gelijk in eens en oneens.

Enkele conclusies:

- De visie op bewegen op het schoolplein is niet duidelijk.
- De kinderen krijgen voldoende beweging maar het schoolplein nodigt niet uit tot spel.
- Het schoolplein is fysiek veilig maar psychisch onveilig.
- De materialen die er zijn nodigen uit tot spel, de diversiteit in materialen ontbreekt.
- De begeleiders op het schoolplein vervullen een voorbeeldfunctie maar zijn de helft van de tijd niet actief aanwezig.
- De regels op het schoolplein zijn duidelijk voor de begeleiders maar onduidelijk voor de kinderen. De sancties zijn onduidelijk voor beide partijen.

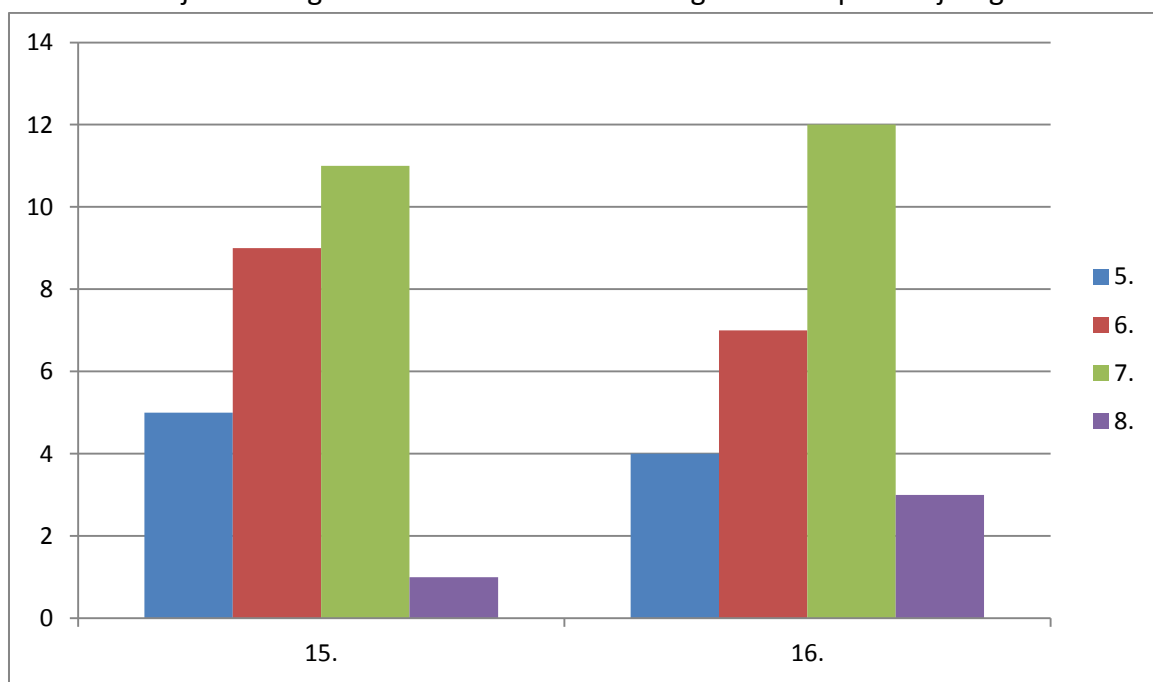
Vraag 15 en 16 van de enquête:

15. Geef aan welk cijfer het schoolplein verdient
16. Geef aan welk cijfer de pauzes verdienen

De uitslag:

De horizontale lijn van de grafiek laat zien om welke vraag het gaat.

De verticale lijn van de grafiek laat zien hoeveel collega's een bepaald cijfer geven.

Reactie op de uitslag:

Als ik de gemiddelde score uitreken van deze vragen krijgt het schoolplein het cijfer: 6,3
En de pauzes het cijfer: 6,5 Dit is een voldoende, en het valt mij op dat dit redelijk overeenkomt met de rest van de vragen. Ook die zijn, als ik het gemiddelde neem, voldoende gescoord.

Vraag 17 van de enquête:

17. Mijn functie op 'de Rank' is:.....

De uitslag:

De enquête is ingevuld door:

9 leerkrachten

9 onderwijsassistenten

8 anders (o.a. directie en fysiotherapeut)

Reactie op de uitslag:

Het aantal collega's dat de enquête heeft ingevuld, is mooi verdeeld over de verschillende functies die werkzaam zijn binnen 'de Rank'. Dit geeft een eerlijk beeld.

Algemene conclusie:

Zoals de enquête laat zien is er nog best wat te verbeteren aan de schoolpleinsituatie.

Als de visie niet duidelijk is en wordt aangegeven dat kinderen zich psychisch onveilig voelen, lijkt het me zeker noodzakelijk om iets aan deze situatie te veranderen. In de theorie heb ik hier veel tools voor gevonden. Zo heb ik ontdekt dat spel (op het schoolplein) een samenwerking omvat tussen individu en omgeving. En dat spel altijd een lerend element in zich heeft. Ook heb ik gezien dat materialen, spelstimulering en regels veel duidelijkheid kunnen geven tijdens het buiten spelen. Door een cyclisch proces in gang te zetten blijft de kwaliteit van het buitenspel gewaarborgd. Dit geeft een rijk beeld van hoe het kan zijn en hoe het naar mijn mening ook hoort te zijn.

In de volgende paragraaf ga ik verder onderzoeken wat spelstimulering doet met het (spel) gedrag van ZML kinderen waarna ik opnieuw een antwoord formuleer op de onderzoeksvraag.

7. Spelbegeleiding op de speelplaats van 'de Rank'

Nadat ik in hoofdstuk 6 de noodzaak van het veranderen van de situatie op het Rankplein bevestigd heb door de enquête, ga ik in dit hoofdstuk verder uitwerken hoe het inzetten van spelstimulering de situatie kan verbeteren. Ik voer observaties uit en zet spelstimulering in waarna ik een conclusie trek.

7.1 Plan van aanpak

Voordat ik aan de observaties begin maak ik eerst een plan van aanpak. Hierin beschrijf ik de stappen die ik onderneem.

Planning:

Stap 1:	5 maart: observeren van de kinderen tijdens de pauze van 11.45-12.15 uur
Stap 2:	6 maart: observeren van de kinderen tijdens de pauze van 11.45-12.15 uur
Stap 3:	7 maart: leerkrachten informeren die spelstimulering gaan toepassen, ik leg uit wat de bedoeling, welk spel ze gaan uitvoeren en lever hier de materialen voor aan.
Stap 4:	12 maart: observeren van de kinderen tijdens de pauze van 11.45-12.15 uur. Intussen wordt er spelstimulering ingezet door een collega.
Stap 5:	13 maart: observeren van de kinderen tijdens de pauze van 11.45-12.15 uur. Intussen wordt er spelstimulering ingezet door een collega.
Stap 6:	14 maart: observaties vergelijken, een conclusie trekken en aanbevelingen geven.

Spellen die ingezet kunnen worden:

Hond aan het touw:

- Een leerling wordt met zijn middel vastgebonden aan een toversnoer.
- Deze leerling/tikker moet proberen om iedereen in het veld te tikken.
- De tikker mag net zolang doorlopen als het touw lang is.
- De andere leerlingen in het veld proberen niet afgetikt te worden, ze mogen onder het touw doorkruipen of over het touw springen.
- Raakt het touw hun echter aan, dan zijn ze af en moeten dan langs de kant gaan staan.
- Lukt het de lopers om zonder het touw aan te raken, onder het touw door te kruipen, dan zijn alle leerlingen weer vrij.
- Dus: je bent af als je getikt wordt of het touw aanraakt.
- Je mag weer meedoen als: er iemand onder het touw doorkruipt, zonder deze aan te raken.

Poortbal:

- Alle leerlingen gaan in een grote cirkel staan.
- De benen van elke leerling worden gespreid en de voeten worden tegen elkaar gezet (dus de voeten van de buurman of buurvrouw)
- Nu wordt er met 1 bal geprobeerd door iemand anders poortje te gooien
- Lukt dit dan moet die persoon omgedraaid in de cirkel gaan staan. Wanneer er daarna weer een bal door het poortje van dezelfde persoon wordt gespeeld, dan is deze persoon af.
- Let op! Je mag nooit door het poortje van je buurman of buurvrouw spelen.
- De laatste 5 leerlingen die overblijven hebben gewonnen, op dat moment is het spel afgelopen en begint het spel weer opnieuw. Alle leerlingen mogen dan weer meedoen.

Lummeltje:

- Alle leerlingen gaan in een grote cirkel staan
- Een van de leerlingen wordt gekozen en is de lummel die de bal af moet pakken.
- De overige kinderen mogen nu de bal overgooien naar elkaar, maar niet naar degene die naast je staat.
- Krijgt de lummel de bal te pakken, dan is de persoon die het laatst de bal heeft aangeraakt de nieuwe lummel en begint het spel weer opnieuw.

Anne Maria koekoek:

- Bij Anna Maria Koekoek staat degene die hem is bij een boom of een muur, met de rug naar de andere spelers toe. Die anderen starten bij de 'startlijn', tien of twintig meter van de muur of boom af. De spelers sluipen langzaam dichterbij. Degene die hem is roept: 'Anne Maria Koekoek' en draait zich bij 'Koekoek' bliksemsnel om. Wie hij of zij dan nog ziet bewegen. Moet opnieuw bij de startlijn beginnen.
- Wie er als eerste in slaagt de muur of boom aan te tikken heeft gewonnen.

Wij gaan op weg naar Londen:

- Opstelling: de kinderen staan in een kring met de handen vast. Eén kind staat buiten de kring.
- Couplet 1: De kring gaat in huppelpas tegen de klok in. Het kind buiten de kring huppelt in tegengestelde richting.
- Couplet 2: De kring staat stil met de handen als poortjes omhoog. Het ene kind gaat vlechtend door de poortjes en eindigt op 'en zoek een vriendje uit' voor een van de kinderen.
- Couplet 3: Beide kinderen dansen rond in de kring, terwijl de anderen klappen. Op 'gaan we weer op reis' staan beiden buiten de kring klaar voor de volgende ronde. Het aantal kinderen buiten de kring verdubbelt zich zo bij elke herhaling.
- Tekstvariatie: vervang Londen voor een plaats uit de omgeving.

7.2 Observatie op de speelplaats zonder spelstimulering

De kinderen van 6-12 jaar van ZML school 'de Rank' spelen tijdens de pauze buiten op het schoolplein. De speeltijd is regelmatig negatief. In dit onderzoek ga ik observeren hoe dit komt en of spelstimulering een stap is naar het ombuigen van negatieve speeltijd naar positieve speeltijd.

Ik registreer de observatie door middel van een observatieschema. Ik kies voor een schema omdat dit een objectieve waarneming geeft en het gemakkelijk te vergelijken is met lijsten die op een later tijdstip worden ingevuld. Daarnaast maak ik gebruik van een beschrijvende registratie. Dit doe ik als aanvullende informatie op het observatieschema. Met de beschrijvende observatie kun je veel informatie verzamelen en krijg je meer zicht op het geheel. Groepsprocessen worden bijvoorbeeld duidelijker in kaart gebracht.

Observatieschema 1: maandag 5 maart 11.45-12.15

Omschrijving	Van toepassing	Niet van toepassing
Het gedrag van de kinderen is overwegend actief	x	
Het gedrag van de kinderen is overwegend rustig		x
Kinderen kunnen zelfstandig contacten leggen en bezigheden zoeken	x	x
Kinderen spelen spontaan en maken hun eigen spel		x
Kinderen spelen gestructureerd, het spel is door volwassenen aangereikt	x	x
Kinderen spelen motorisch spel	x	
Kinderen spelen sensopatisch spel		x
Kinderen spelen hanterend en vormgevend spel		x
Kinderen spelen illusief spel		x
Kinderen houden zich aan de regels		x
Kinderen spelen echt samen		x
Kinderen houden rekening met elkaar		x
Kinderen willen graag iets doen in groepsverband	x	
Kinderen doen erg hun best om door groepsgenoten geaccepteerd te worden bijv. door mee te lopen of mee te doen	x	
Kinderen zijn met het spel bezig zonder afgeleid te worden door prikkels om hen heen		x
Kinderen uiten teleurstelling door fysieke agressie	x	
Kinderen zijn in conflict met elkaar	x	
Kinderen lossen conflicten zelfstandig op		x
De pauze verloopt probleemloos		x

Beschrijvende registratie:

De observatie vindt plaats de dag na de voorjaarsvakantie. Het is bewolkt maar droog weer. Tijdens deze pauze wordt er geen spelstimulering toegepast.

Wat me opvalt, is dat de pleinwacht weinig tot geen spelactiviteiten ondernemen. SO 6, de kinderen van 9-12 jaar, zijn in de voetbalkooi aan het voetballen. Ze spelen echt samen en in groepsverband zonder aansturing van een leerkracht of onderwijsassistent.

De andere kinderen lopen veelal door elkaar heen, er wordt veel gebotst met fietsen, ook tegen lopende kinderen. Het ziet er ongestructureerd uit. Ook is nergens duidelijk te zien wat de regels zijn die gelden op het schoolplein.

Er is overwegend motorisch spel te zien. Kinderen doen tikkertje en klimmen op het speeltoestel dat in het midden van het schoolplein staat. Er zijn ook een heel aantal kinderen die niet actief zijn.

Ik zie kinderen die elkaar slaan/schoppen. Er wordt geen straf gegeven door pleinwacht. Tijdens het opruimen zijn de kinderen niet actief betrokken.

Observatieschema 2: dinsdag 6 maart 11.45-12.15

Omschrijving	Van toepassing	Niet van toepassing
Het gedrag van de kinderen is overwegend actief	x	
Het gedrag van de kinderen is overwegend rustig		x
Kinderen kunnen zelfstandig contacten leggen en bezigheden zoeken	x	x
Kinderen spelen spontaan en maken hun eigen spel	x	
Kinderen spelen gestructureerd, het spel is door volwassenen aangereikt		x
Kinderen spelen motorisch spel	x	
Kinderen spelen sensopatisch spel		x
Kinderen spelen hanterend en vormgevend spel		x
Kinderen spelen illusief spel	x	
Kinderen houden zich aan de regels		x
Kinderen spelen echt samen	x	
Kinderen houden rekening met elkaar	x	x
Kinderen willen graag iets doen in groepsverband	x	
Kinderen doen erg hun best om door groepsgenoten geaccepteerd te worden bijv. door mee te lopen of mee te doen	x	
Kinderen zijn met het spel bezig zonder afgeleid te worden door prikkels om hen heen		x
Kinderen uiten teleurstelling door fysieke agressie	x	
Kinderen zijn in conflict met elkaar	x	
Kinderen lossen conflicten zelfstandig op		x
De pauze verloopt probleemloos		x

Beschrijvende registratie:

Deze middag is het zonnig weer. Tijdens deze pauze wordt er geen spelstimulering toegepast. Een aantal kinderen van SO 5 (7-9 jaar) speelt in de voetbalkooi. Kinderen laten overwegend motorisch en illusief spel zien. Ze spelen tikkertje, politie en boef en een aantal kinderen speelt paardje. Kinderen genieten van het samenspel! Ik zie kinderen die elkaar schoppen, slaan en botsen met fietsen. De kinderen worden gecorrigeerd maar krijgen geen straf.

Alle kinderen lopen door elkaar heen. Fietzers, kinderen die passief zijn en kinderen die illusief spel spelen. Het is ongestructureerd. De regels die gelden zijn niet zichtbaar of komen niet terug als kinderen worden aangesproken.

Kinderen maken ruzie om de fietsen en het is te zien dat een aantal kinderen zich verveelt en geen idee heeft wat ze kunnen gaan doen.

7.3 Observatie op de speelplaats met spelstimulering

Observatieschema 3: maandag 12 maart 11.45-12.15

Omschrijving	Van toepassing	Niet van toepassing
Het gedrag van de kinderen is overwegend actief	x	
Het gedrag van de kinderen is overwegend rustig	x	
Kinderen kunnen zelfstandig contacten leggen en bezigheden zoeken		x
Kinderen spelen spontaan en maken hun eigen spel	x	
Kinderen spelen gestructureerd, het spel is door volwassenen aangereikt	x	
Kinderen spelen motorisch spel	x	
Kinderen spelen sensopatisch spel		x
Kinderen spelen hanterend en vormgevend spel	x	x
Kinderen spelen illusief spel	x	
Kinderen houden zich aan de regels		x
Kinderen spelen echt samen	x	
Kinderen houden rekening met elkaar	x	x
Kinderen willen graag iets doen in groepsverband	x	
Kinderen doen erg hun best om door groepsgenoten geaccepteerd te worden bijv. door mee te lopen of mee te doen	x	x
Kinderen zijn met het spel bezig zonder afgeleid te worden door prikkels om hen heen	x	
Kinderen uiten teleurstelling door fysieke agressie		x
Kinderen zijn in conflict met elkaar		x
Kinderen lossen conflicten zelfstandig op	x	
De pauze verloopt probleemloos	x	

Beschrijvende registratie:

Deze middag is het zonnig weer. Tijdens deze pauze wordt er spelstimulering toegepast. Een aantal kinderen van SO 6 (9-12 jaar) speelt voetbal in de voetbalkooi. Dit spel vindt plaats zonder aansturing van een volwassene.

Een collega doet het spel 'Er zat een klein zigeunermeisje'. Er doen 15 kinderen mee.

Een andere collega doet een balspel. Er doen 5 kinderen mee.

De kinderen die geen spel doen houden zich bezig met fietsen en rennen/tikkertje.

Ik zie weinig tot geen conflicten ontstaan. Er zijn geen kinderen die botsen met de fietsen of die elkaar uitdagen. De conflicten die er zijn worden gemakkelijk opgelost door de leerlingen zelf. Er heerst rust en een gezellige sfeer op het plein.

Observatieschema 2: dinsdag 13 maart 11.45-12.15

Omschrijving	Van toepassing	Niet van toepassing
Het gedrag van de kinderen is overwegend actief	x	
Het gedrag van de kinderen is overwegend rustig	x	
Kinderen kunnen zelfstandig contacten leggen en bezigheden zoeken		x
Kinderen spelen spontaan en maken hun eigen spel		x
Kinderen spelen gestructureerd, het spel is door volwassenen aangereikt	x	
Kinderen spelen motorisch spel	x	
Kinderen spelen sensopatisch spel		x
Kinderen spelen hanterend en vormgevend spel		x
Kinderen spelen illusief spel		x
Kinderen houden zich aan de regels	x	
Kinderen spelen echt samen	x	
Kinderen houden rekening met elkaar	x	
Kinderen willen graag iets doen in groepsverband	x	
Kinderen doen erg hun best om door groepsgenoten geaccepteerd te worden bijv. door mee te lopen of mee te doen	x	x
Kinderen zijn met het spel bezig zonder afgeleid te worden door prikkels om hen heen	x	
Kinderen uiten teleurstelling door fysieke agressie		x
Kinderen zijn in conflict met elkaar		x
Kinderen lossen conflicten zelfstandig op	x	
De pauze verloopt probleemloos	x	
Beschrijvende registratie: Deze middag is het weer bewolkt. De kinderen van SO 5 mogen in de voetbalkooi maar ik zie dat er geen leerlingen zijn die er gebruik van maken. Er wordt spelstimulering toegepast door twee collega's. De ene collega doet het spel: Hond aan een touw. Er doen 8 kinderen mee. De andere collega doet het spel: Wij gaan op weg naar Londen. Er doen 12 kinderen mee. De andere kinderen zijn aan het fietsen, rennen of ze kijken naar de spelende kinderen. Het is rustig op het plein. Ik zie de kinderen plezier hebben.		

8. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Na de enquête en de observaties die zijn uitgevoerd is het nu tijd om samen te vatten wat er uit dit theorieonderzoek is gekomen. Ook zal ik concluderen of de onderzoeksvraag is beantwoord en in de aanbevelingen zal ik laten zien wat de school kan doen om de schoolpleinsituatie te verbeteren.

Samenvatting en conclusies

In de uitslag van de enquête die is afgenomen onder mijn collega's heb ik gezien dat het personeel van de school vindt dat de schoolpleinsituatie beter kan. Kinderen voelen zich psychisch onveilig, diversiteit in materialen ontbreekt, het schoolplein nodigt niet uit tot spel en het personeel is meestal passief aanwezig op het schoolplein.

Tijdens de observaties zonder spelstimulering wordt dit beeld bevestigd. Personeel is vooral corrigerend aanwezig. Kinderen botsen met fietsen, worden geschopt en geslagen en (sommige) kinderen zijn passief. Als ik het geheel overzie, zie ik dat het plein heel onoverzichtelijk is. Alle kinderen lopen door elkaar, alle soorten spel lopen door elkaar. Er is weinig materiaal waardoor kinderen eigenlijk alleen maar motorisch spel kunnen spelen. Het hanterend en vormgevend spel en illusief spel zijn spelvormen die weinig tot niet terug te zien zijn. Er zijn dan ook geen spullen om mee te spelen buiten de fietsen om.

In het theoriedeel staat beschreven dat hanterend en vormgevend spel en illusief spel de uitgelezen spelvormen zijn om cognitief en sociaal emotioneel te ontwikkelen.

Aangezien deze spelvormen nauwelijks te zien zijn op het schoolplein, zal er tijdens de pauzes weinig beroep worden gedaan op de ontwikkeling van deze gebieden.

Ook zie ik tijdens de observatie motorisch beperkte kinderen. Kinderen waarbij het spelen niet vanzelf gaat. In het theoriedeel wordt beschreven dat juist deze kinderen begeleiding nodig hebben om te groeien in hun waardigheid, sociaal vaardiger te worden en succeservaringen op te doen.

Na deze observatie, stap 1 uit de cirkel van Deming (PLAN), ga ik naar stap 2 (DO).

Ik heb een aantal collega's gevraagd spelstimulering in te zetten tijdens de pauzes. Het spel uitgelegd, de materialen aangereikt. De leerlingen zijn hierover niet ingelicht.

Tijdens de observaties met spelstimulering is te zien dat de kinderen dit erg leuk vinden.

Er komen veel kinderen af op de spellen die worden gedaan. Hierdoor komt er meer rust op het plein. Ik zie kinderen die plezier hebben, kinderen die contact hebben met elkaar op een positieve manier. Ik zie actieve collega's die op een enthousiaste manier de kinderen stimuleren om mee te doen. Er wordt een beroep gedaan op motorische vaardigheden van kinderen maar ook op de sociale vaardigheden. In deze situatie is goed te zien dat spel afhankelijk is van de drie factoren die Vygotsky noemt: individu, omgeving, factoren die de omgeving beïnvloeden. Individu: leerling. Omgeving: collega's. Factoren die de omgeving beïnvloeden: het weer.

Conclusie en beantwoorden van onderzoeksvraag

Vanuit het theoriedeel is er een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvraag. Duidelijk werd dat er een verband is tussen spelstimulering en positieve speeltijd. Spelstimulering helpt de kinderen om te leren spelen. En spel bevordert ontwikkelingsgebieden, geeft succeservaringen en een positief zelfbeeld.

Na de observatie van de heterogene groep ZML kinderen formuleer ik opnieuw een antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

Is er een verband tussen spelstimulering en positieve speeltijd?

Tijdens de observaties heb ik een duidelijk verschil gezien in de schoolpleinsituatie met en zonder spelstimulering. Dit is ook te zien en te lezen in de observatieschema's.

Zonder spelstimulering was de conclusie: de pauze verloopt niet probleemloos, het gedrag van kinderen is niet rustig, kinderen uitten teleurstellingen door fysieke agressie, kinderen zijn in conflict met elkaar.

Met spelstimulering was de conclusie: de pauze verloopt probleemloos, het gedrag van kinderen is rustig, kinderen zijn weinig/niet in conflict met elkaar.

Een duidelijk verschil waaruit ik de conclusie trek dat er een verband is tussen spelstimulering en positieve speeltijd.

Doordat de ZML kinderen uit zichzelf niet of nauwelijks tot spel komen ontstaat er een negatieve sfeer. Tijdens spelstimulering wordt het spel aangereikt door de volwassenen en gaan kinderen ook echt spelen en samen spelen. De omgeving participeert. Er is een samenspel tussen individu en omgeving. Het individu staat niet meer op zichzelf.

De kinderen hebben plezier en doen hiermee succeservaringen op. Ook wordt een beroep gedaan op de verschillende ontwikkelingsgebieden.

Nu zijn er wel een aantal kanttekeningen te plaatsen bij het antwoord. Deze kanttekeningen wil ik hieronder uitwerken in aanbevelingen voor de school.

Aanbevelingen

Na de samenvatting, conclusie en beantwoording van de onderzoeksvraag rest mij nog een aantal aanbevelingen te doen waarmee de school de schoolpleinsituatie kan verbeteren. Na dit onderzoek in theorie en praktijk ben ik van mening dat spelstimulering een positieve speeltijd kan neerzetten. Er ontstaat een samenspel tussen individu, omgeving en omgevingsfactoren waardoor kinderen ontwikkelen en plezier beleven aan het buiten spel. Om deze conclusie tot een succes te laten worden op ZML school 'de Rank' zal het team een aantal zaken onder ogen moeten zien.

1. Het is belangrijk dat het team zich gaat buigen over praktische vragen. Als eerst is het nodig de visie op het buiten spel duidelijk te hebben. Daarna is het belangrijk uit te werken hoe de spelstimulering wordt ingezet. (Elke pauze? Wie doet het? Is er een planning voor? enz.)
2. Het is van belang dat de spelstimulering als een cyclisch proces wordt ingezet. In het theoriedeel hebben we gezien dat evalueren en het bijstellen van het plan een 'kwaliteitsverbetering' tot gevolg heeft.
3. Ook is het belangrijk te kijken naar de inrichting van het schoolplein. In hoofdstuk 3 van het theoriedeel worden hiervoor zes criteria beschreven die van groot belang zijn voor een functionele speelplaats. Tijdens de observatie heb ik gezien dat het schoolplein hier niet aan voldoet. Ik zou het team willen aanbevelen het schoolplein in te delen in hoeken, aangegeven met verschillende kleuren. Kleur blauw is bijvoorbeeld klimmen en klauteren. Kleur rood is bijvoorbeeld het fietscircuit. Kleur geel is bijvoorbeeld een relaxhoek. Kleur oranje is bijvoorbeeld een hoek waarin spelstimulering wordt gegeven. Het plein wordt hierdoor overzichtelijk en gestructureerd wat voor ZML kinderen heel prettig is.
4. Het team gaat ook kijken naar de materialen die er zijn. Materialen die uit kunnen lokken tot hanterend en vormgeven spel en illusief spel waarmee de verschillende ontwikkelingsgebieden worden gestimuleerd.
5. Tijdens de observatie viel het op dat er geen duidelijkheid is over de regels. Zijn er regels? Welke zijn dat? Hoe worden ze gehandhaafd en welke sanctie volgt op overtreding? Voor ZML kinderen is visualisatie van belang. Het is een aanbeveling de regels zichtbaar op het plein aan te brengen zodat kinderen er gemakkelijk op te wijzen zijn. Ook de eenduidigheid is hiermee gelijk. De regels zijn voor iedereen zichtbaar.
6. Aanbevolen is om kinderen bepaalde speelschema's aan te leren door begeleid spel in te zetten. De leerkracht blijft bij het spel. De leerkracht bepaald het spel, de materialen en de regels. Als kinderen speelschema's aanleren zullen deze op den duur spontaan (zonder begeleiding) gespeeld kunnen worden. Speelschema's zouden eventueel gevisualiseerd kunnen worden door speelkaarten te maken.

7. Als laatste aanbeveling wil ik geven dat het team oog moet hebben voor de kinderen bij wie het spelen niet vanzelf gaat. De heterogene ZML groep waarmee we te maken hebben bevat altijd kinderen die erbuiten vallen, om welke reden dan ook. Oog voor deze kinderen zodat ook zij een positieve speeltijd hebben is van belang. Als het plein opgedeeld zou zijn in verschillende gekleurde hoeken zou de leerling bijvoorbeeld een gekleurd kaartje mee kunnen krijgen waarmee duidelijk is waar het in de pauze gaat spelen. Dit geeft een onzekere leerling meer zekerheid.

Literatuurlijst

Boeken:

- J. Moyles, K. Both, Laat ze toch spelen, de rol van het spel van jonge kinderen. Uitgeverij Intro, Nijkerk, 1993.
- G.M. van der Aalsvoort, van spelen tot serious gaming, spel en spelen in de pedagogische beroepspraktijk, Acco, Leuven/Den Haag, 2011.
- F. Janssen-Vos, Spel en ontwikkeling, spelen en leren in de onderbouw, Koninklijke van Gorcum, Assen, 2004.
- J. Hellendoorn, I. van Berckelaer-Onnes, Speciaal spel voor speciale kinderen, Bohn Stafleu Van Loghum, Houten Diegem, 1998.
- L. van der Poel, A. Blokhuis, Wat je speelt ben je zelf, over spel en spelbegeleiding, Bohn Stafleu van Loghum, Houten 2008.
- G. Caminada, Beter buiten spelen, het speel-leerklimaat op de speelplaats, Bekadidact, Baarn, 2005.
- Caminada, G. en Leenders, Y, Buitenspel in het zonnetje, de ontwikkelingswaarde van buitenspel voor jonge kinderen. Ten Brink, Meppel, 1996.
- Snoek, C. en Maier, R., Kinderen en... Van schoolplein tot speelplaats. Kwintessens, Hilversum, 2003.
- B. Bongaards, J. Sas, Vakbekwaam onderwijzen, Noordhoff Uitgevers, Groningen, 4^e druk, 2009.

Websites:

- <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Centra/Centrum%20Maatschappij%20en%20Rec ht/Spel/Wat%20is%20Spel.aspx>
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Regulatieve_cyclus
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Kwaliteitscirkel_van_Deming
- <http://www.fontys.nl/generiek/bronnenbank/sendfile.aspx?id=243967>
- <http://www.speelopsafe.nl>

Artikelen:

- A. de Vries, Het jonge kind online, december 2001.
- A. de Vries, Spelen met spullen: hanterend en vormgevend spel, De wereld van het jonge kind, oktober 2002.
- K. Both, De wereld van het jonge kind online, december 2005.
- W. van Es, de wereld van het jonge kind online, Zonder beweging staat alles stil, juni 2007.
- C. Harkema, de wereld van het jonge kind online, De motoriek als motor, juni 2007.
- Spel en spelontwikkeling, SLO, werken aan leren,
http://www.slo.nl/downloads/archief/Spel_deel_1_Theoretisch_kader.pdf/
- R. Maier, Het schoolplein onder de loep.
<http://www.kvlo.nl/onderwijs/huisvesting/roelandmaier/schoolpleinonderdeloupe.htm>

Bijlage

Enquête

Enquête over het schoolplein van 'de Rank'

Deze enquête wil ik afnemen naar aanleiding van het afstudeeronderzoek dat ik doe voor het afronden van mijn PABO opleiding. Het onderwerp van het onderzoek is: 'Spelstimulering op het schoolplein'.

In de praktijk merken we dat er regelmatig problemen voorkomen tijdens de pauzes en in dit onderzoek wil ik erachter komen hoe dat komt en wat we aan de situatie kunnen veranderen. Het doel is een positieve speeltijd creëren voor de kinderen.

Door middel van deze enquête wil ik in kaart brengen hoe het beeld is van het schoolplein in de ogen van de collega's en andere betrokkenen bij de school.

Het zou fijn zijn als u/jij mee wilt doen met deze enquête, hoe meer mensen de enquête inleveren hoe betrouwbaarder de resultaten zijn.

Enquête:

1. De visie van de school over het bewegen op het schoolplein is voor mij duidelijk en omschreven.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
2. De kinderen krijgen voldoende beweging tijdens het spelen op het schoolplein.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
3. Het schoolplein nodigt uit tot spel voor de kinderen.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
4. Het schoolplein is afwisselend ingericht zodat het de motorische en sociale ontwikkeling van de kinderen stimuleert.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
5. Het schoolplein is fysiek veilig.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens

6. Het schoolplein is psychisch veilig.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
7. De materialen die op het schoolplein gebruikt worden dagen uit tot spel.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
8. De materialen op het schoolplein zijn divers.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
9. De materialen zijn overzichtelijk en zorgvuldig opgeborgen.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
10. De begeleiders op het schoolplein zijn actief aanwezig.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
11. De begeleiders op het schoolplein vervullen een voorbeeldfunctie.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
12. De regels die gelden op het schoolplein zijn duidelijk voor de begeleiders.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
13. De sancties die volgen op het overtreden van de regels zijn eenduidig.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens
14. De regels en sancties zijn bekend en duidelijk voor de kinderen.
 - ☐ Eens
 - ☐ Oneens

15. Geef aan welk cijfer het schoolplein verdient:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

16. Geef aan welk cijfer de pauzes verdienen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

17. Mijn functie op 'De Rank' is:.....

Ruimte voor opmerkingen of aanvullingen:

Bedankt voor het invullen en inleveren van de enquête!